

Vangistusseaduse ja karistusregistri seaduse muutmise ning kriminaalhooldusseaduse kehtetuks tunnistamise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Vangistusseaduses (VangS) tehakse muudatused, mille eesmärk on ajakohastada vangistus- ja teenistusõiguse sätteid ning kriminaalhoolduse korraldamist. Muudatuse tulemusel täiendatakse vangistusseadust kriminaalhoolduse teostamist reguleerivate sätetega ja tunnistatakse kehtetuks kriminaalhooldusseadus (KrHS). Selle tulemusel muudetakse vangistusseaduse nimetust ja edaspidi on nii vangistuse kui ka kriminaalhooldusega seotud küsimused reguleeritud vangistus- ja kriminaalhooldusseaduses. See loob tervikliku aluse karistuse täideviimise reguleerimiseks. Eelnõu eesmärk on suurendada õigusselgust, tõhustada vanglate ja kriminaalhoolduse tööd ning tagada kinnipeetavate ja kriminaalhooldusaluste õiguste parem kaitse.

Muudatustega täpsustatakse läbiotsimise, turvakontrolli ja läbivaatuse tegemisega seonduvat. Lisaks muudetakse vangla töökorralduse sätteid ning politsei ja piirivalve seaduses (PPVS) sätestatule sarnaselt ka mõningaid teenistusõiguse sätteid. Eelnõuga lahendatakse mitmed praktikas ilmnunud kitsaskohad. Töökorralduse paindlikkuse suurendamiseks annab kahel juhul Vabariigi Valitsuse asemel määruse valdkonna eest vastutav minister. Edaspidi kehtestab kinnipeetava õppimise tasustamisega seonduva korra ning vanglaametnike ametisse nimetamise ja edutamise täpsemad tingimused ja korra valdkonna eest vastutav minister määrusega. Volitusnorme muudetakse ka selliselt, et valdkonna eest vastutav minister kinnitab korra, mis seni kehtestati määrusega, käskkirjaga. Näiteks sätestatakse, et edaspidi kinnitab vangla koosseisud ja palgamääruse valdkonna eest vastutav minister käskkirjaga samamoodi, nagu see on politseiteenistuse puhul PPVS-i alusel. Samuti kaasajastatakse kriminaalhoolduse ametikohad, loobutakse kriminaalhooldusühingute regulatsioonist ja täpsustatakse mõningaid andmekaitsega seotud sätteid.

Muudatused ei suurenda ettevõtjate ega inimeste halduskoormust. Avaliku sektori töökoormus väheneb, andmehaldus muutub tõhusamaks, sest välditakse andmekogude dubleerimist, paranevad pöördumiste menetlemise võimalused ning tugevdatakse taasühiskonnastamise põhimõtete rakendamist. Vanglateenistuse töökorraldus muutub kokkuvõttes paindlikumaks ja efektiivsemaks.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu on koostanud Justiits- ja Digiministeeriumi vanglate osakonna õigustalituse juhataja Laura Glaase (Laura.Glaase@justdigi.ee) ning sama talituse nõunikud Kadri Margus (Kadri.Margus@justdigi.ee), Helina Kasvandik (Helina.Kasvandik@justdigi.ee), Mirjam Rehi (Mirjam.Rehi@justdigi.ee) ja Greete Jalast (Greete.Jalast@justdigi.ee). Eelnõu rakendusakti

kavandi(te) koostamise eest vastutab Justiits- ja Digiministeeriumi vanglate osakond. Eelnõu on keeleteinetanud Justiits- ja Digiministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik (mari.koik@justdigi.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu § 1 punkti 25 muudatused on osaliselt seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seaduse (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga) eelnõuga¹. Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega. Samuti ei taotleta eelnõuga Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammides seatud eesmärgid. Eelnõu vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthälteenamus.

Eelnõuga muudetakse järgmisi seadusi:

- 1) vangistusseaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 31.12.2024, 35;
- 2) karistusregistri seaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 05.07.2025, 8.

Eelnõuga tunnistatakse kehtetuks kriminaalhooldusseadus.

2. Seaduse eesmärk

Eelnõu üks eesmärk on kaasajastada vangistust ja kriminaalhooldust korraldavaid sätteid. Samuti on seaduse eesmärk kaasajastada teenistusõigust ja vangla töökorraldust.

Justiits- ja Digiministeeriumis koostatud väljatöötamiskavatsuses (VTK)² selgitati kinniipeetavate pöördumiste ja taotluste lahendamise seotud probleeme ja vajadust regulatiivsete meetmete järele. Sellest tulenevalt laiendatakse pöördumise suulise lahendamise võimalusi. Vangistusseaduse, karistusseadustiku ja kriminaalhooldusseaduse muutmise seadusega (vangistusseaduse kaasajastamine ja digilahenduste kasutusele võtmine) lahendati paljud 2023. aasta vangistusseaduse eelnõule eelnenud VTK-s³ käsitletud probleemid, kuid osaliselt on probleemid jäänud lahenduseta. Osa neist muudatustest tehakse kõnesolevas eelnõus. Nii nt ei lahendatud eelnõuga VTK-s käsitletud teenistusõiguse ega distsiplinaarmenetlusega seotud küsimusi, kuna nende teemade mahu ja eripära tõttu peeti otstarbekaks neid menetleda eraldi eelnõus. Eraldi eelnõudega on juba lahendatud VTK esimese osa punktid 4 ja 19. Kõnesoleva eelnõuga lahendatakse VTK-s kirjeldatud osa probleeme, mis on ka praegu aktuaalsed. Muudatuste rakendamine eeldab mõningal määral ka vanglate töökorralduse muutmist.

Seaduse üheks eesmärgiks on muu hulgas täpsustada kinniipeetavate ja vanglat külastavate isikute läbivaatusega seotud regulatsiooni. Seaduses eristatakse edaspidi selguse eesmärgil ruumide ja territooriumi läbiotsimist ning isikute turvakontrolli ja läbivaatust. Olemasolevad sätted võimaldavad läbivaatust laiemalt, kui Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Riigikohtu seisukohad seda võimaldaksid, mistõttu reguleeritakse isiku läbivaatust reguleerivad sätted

¹ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga):

<https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

² <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/d5f2b216-3ecb-42b6-b9e7-156397372302>

³ <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/86e84720-5958-40c9-8786-0c6d8b0ec66e>

kitsamalt. Selgem ja kitsam regulatsioon aitab vältida olukordi, kus vangla toiming võiks kujuneda isiku õiguste vaatest ülemääraseks.

Lisaks on eelnõu eesmärk lihtsustada vanglateenistuse tööd selle kaudu, et võimalikult suur hulk andmeid, mida vangistuse ja kriminaalhoolduse teostamisel töödeldakse, oleks ühes andmekogus. Seetõttu tehakse seaduses muudatused, mis võimaldavad kinnipeetavate rahalise arvestuse süsteemi (edaspidi ka *arvestussüsteem*) andmed liita vangiregistriga (KIR). Kahes eri andmekogus andmete hoidmine ei ole otstarbekas, kuna mõlema andmekogu andmeid kasutatakse üksnes vanglateenistuses ja ametnikud, kes neid kasutavad, kasutavad vangiregistrit ka oma igapäevatöös.

Kavandatava eelnõu eesmärgiks on ka kriminaalhoolduse regulatsiooni üleviimine vangistusseadusesse, et kajastada kriminaalhoolduse ja vanglateenistuse ühtset süsteemi ning tagada terviklik lähenemine karistuse täideviimisele, mille osa on ka kriminaalhooldus. Kuivõrd kriminaalhooldus ei ole eraldi teenus, vaid osa karistuse täideviimisest, tugevdab selle käsitlemine vangistusseaduses süsteemset ja koordineeritud lähenemist. Kavandatavate muudatustega kriminaalhooldusseaduse normid kaasajastatakse ja viiakse tervikuna üle vangistus- ja kriminaalhooldusseadusesse. Muudatuste kavandamisel lähtuti kriminaalhoolduse praktikast. Samuti vaadati üle ametnike rollid ja kompetentsimudel, sealhulgas kriminaalhooldusabilise tegevus, ning loobuti kriminaalhooldusühingute regulatsioonist (eelnõu punkt 25). Ühtlasi täpsustatakse ka andmekaitse ja isikuandmete töötlemise sätteid, et tagada nii suurem õigusselgus kui ka isikute teadlikkus oma õigustest. Muudatused on kooskõlas 2025. aasta esimeses pooles kooskõlastusringile saadetud eelnõuga „Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevalt teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga)“⁴, mis sisaldab kriminaalhooldusseaduses kavandatavaid muudatusi.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb neljast paragrahvist, millest esimene sätestab vangistusseaduse kavandatud muudatused ja teine karistusregistri seaduses tehtavad muudatused. Kolmanda paragrahviaga tunnistatakse kehtetuks kriminaalhooldusseadus. Neljas paragrahv sätestab seaduse jõustumise.

I. Vangistusseaduse muudatused

Punktiga 1 muudetakse vangistusseaduse nimetust, sest edaspidi reguleeritakse seaduses nii vangistuse kui ka kriminaalhooldusega seotut. Seaduse nimetus on edaspidi „vangistus- ja kriminaalhooldusseadus“. Kriminaalhooldusseadus ühendatakse vangistusseadusega, kuna kriminaalhooldus ei ole eraldi teenus, vaid osa karistuse täideviimisest. Kahe seaduse ühendamine tugevdab ühtset süsteemi ja koordineeritust, millega on võimalik tagada terviklik lähenemine karistuse täideviimisele.

⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

Punktiga 2 muudetakse kehtiva seaduse § 1 teksti. Muudatus tuleneb kriminaalhooldusseaduse liitmisest vangistusseadusega, mille tulemusena täiendatakse seaduse reguleerimisala. Kriminaalhooldus on karistuse täideviimise osa ning ka osa vanglateenistusest, kuid kriminaalhoolduse täideviimise ning vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise eripärade tõttu tuleb seaduse reguleerimisalas kõik karistuse täideviimise osad täpselt sätestada. Samuti tuleb määratleda vanglateenistuse vanglaametniku mõistele lisaks kriminaalhooldusametniku mõiste, kuna vangistus- ja kriminaalhooldusseadus reguleerib muudatuse järel ka kriminaalhoolduse täideviimist.

Punktiga 3 täiendatakse seadust §-ga 1², milles sätestatakse avaliku teabe seaduse (AvTS) ning märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduse (MSVS) kohaldamise erisused. Muudatus on seotud vajadusega lihtsustada haldusmenetlust vanglas. VTK-s käsitleti ühe lahendusena pöördumiste suulise lahendamise võimaluste laiendamist, mida kõnesoleva eelnõuga ka tehakse. Muudatusega sätestatakse, et vangla võib kinnipeetava märgukirjale või selgitustaotlusele vastata suuliselt, kui märgukirjast või selgitustaotlusest nähtub, et kaitstava õiguse riive on väheintensiivne. Määratluse all „kaitstava õiguse riive on väheintensiivne“ on silmas peetud juhtumeid, kus kinnipeetav küsib pöördumises igapäevaseid vähetähtsaid vangistusega seotud olmeküsimusi ja vangla saab olemasoleva teabe põhjal inimesele kiirelt vastuse anda. Nt kinnipeetav küsib, kuidas ta saab endale uue veekeedukannu või teleri kambrisse, kasutada tahvelarvutis VangS § 5¹ lg 1 p-s 7 nimetatud vangiregistri iseteenindusportaali vms. Kuivõrd kinnipeetaval on jätkuvalt õigus esitada vangla tegevuse peale kaebus või vaie, ei mõjuta suuline vastamine kinnipeetava õigusi. Samas võimaldab see vanglal toimida kinnipeetavate igapäevaste olmeküsimustega aega säästvamalt. Kinnipeetava õiguste kaitseks ja selleks, et vanglal oleks võimalik vaidluse korral tõendada, et kinnipeetav on pöördunud ja vastuse saanud suuliselt, sätestatakse, et suulise vastamise aja ja vastuse sisu kohta tehakse märge seaduse § 5¹ lõike 1 punktis 7 nimetatud vangiregistri iseteenindusportaali. Suulise vastamise võimaluste laiendamine ei mõjuta kinnipeetava õigust esitada vanglale vaie, kui ta leiab, et vangla rikub kuidagi tema õigusi. Seega on õiguskaitsevahend kinnipeetavale jätkuvalt tagatud.

Lisaks sätestatakse, et kinnipeetava poolt vangiportaali kaudu vanglale esitatud pöördumistele ei kohaldata avaliku teabe seaduse § 21 lõiget 1 ega märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduse § 5 lõikeid 3 ja 4. AvTS § 21 lõike 1 järgi: kui teabevaldaja ei valda taotletud teavet, selgitab ta välja pädeva teabevaldaja ja edastab talle teabenõude viivitusega, kuid mitte hiljem kui 5 tööpäeva jooksul, teatades sellest samal ajal teabenõudjale. MSVS § 5 lõikest 3 tuleneb, et kui adressaat leiab, et ühtegi märgukirjas esitatud seisukohta või ettepanekut arvestada või märgukirjale vastata või selgitustaotluses soovitud teavet või selgitust anda ei ole tema pädevuses, edastab ta märgukirja või selgitustaotluse pädevale asutusele või organile vastamiseks viivitamata, kuid mitte hiljem kui 5 tööpäeva jooksul märgukirja või selgitustaotluse registreerimisest ning teavitab sellest isikut lõikes 8 sätestatud korras. Isiku teavitamine ei ole vajalik, kui märgukiri või selgitustaotlus edastatakse sama asutuse või organi teisele ametnikule või töötajale. MSVS § 5 lõikest 4 tuleneb, et kui adressaat leiab, et mõnda märgukirjas esitatud seisukohta või ettepanekut arvestada või selgitustaotluses soovitud teavet või selgitust anda ei ole tema pädevuses, edastab ta märgukirja või selgitustaotluse kõnesoleva paragrahvi lõikes 3 ettenähtud korras. Adressaat märgib pädevale asutusele või organile saadetavas kaaskirjas, millistele märgukirjas või selgitustaotluses sisalduvatele küsimustele oodatakse vastust pädevalt asutuselt või organilt. Esialgne adressaat vastab märgukirjas või selgitustaotluses sisalduvatele küsimustele, millele

vastamist ei ole jäetud teisele asutusele või organile. VangS § 28 lõike 2 järgi toimub kirjavahetus ja telefoni kasutamine kinnipeetava kulul. Kinnipeetava õiguskantslerile, vanglale, Presidendi Kantseleile, prokuratuurile, uurimisasutusele, vanglakomisjonile ja kohtule adresseeritud kirjad saadetakse vangla kulul. Praktikas on tekkinud olukordi, kus kinnipeetavad üritavad vangi portaali kaudu taotlust vanglale edastades hoiduda kõrvale kirja saatmisest õigele asutusele omal kulul. Vangi portaal on aga mõeldud just kinnipeetava ja vangla vahelise suhtluse mugavamaks muutmiseks, mitte aga selleks, et vangla vahendaks portaali kaudu pöördumisi teistele asutustele. See ei oleks ka kooskõlas VangS § 28 lõikes 2 sätestatuga, mille järgi tasub kirjavahetuse kulude eest kinnipeetav. Vangi portaal ei ole mõeldud elektroonilise suhtluse tagamiseks väljaspool vanglat, vaid üksnes selleks, et lihtsustada vangla igapäevast tööd kinnipeetava pöördumiste lahendamisel. Kohtupraktikas on leitud, et vangla ei ole kohustatud vahendama elektroonselt vanglale esitatud pöördumisi teistele asutustele.⁵ Samuti ei puuduta muudatus vaidemenetluses esitatud vaide edastamist ja kinnipeetava õigusi oluliselt. Kinnipeetava nõuetekohaselt, st kirja teel esitatud pöördumine tuleb vanglal igal juhul jätkuvalt edastada pädevale asutusele.

Punktiga 4 täiendatakse vangistusseadust §-ga 3¹. Kuivõrd kriminaalhooldusseadus tunnistatakse kehtetuks (kõnesoleva eelnõu § 3 kohane muudatus), täiendatakse vangistusseadust terminiga „kriminaalhooldusalune“.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 2 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 3¹. Säte tuuakse vangistusseadusesse üle kehtival kujul. Säte annab loetelu nendest isikutest, keda loetakse kriminaalhooldusalusteks. Kriminaalhooldusalune on inimene, kes on kohtu või prokuratuuri otsuse või määruse alusel määratud kriminaalhooldusele.

Punkti 1 kohaselt on kriminaalhooldusalune süüdimõistetu, kelle kohus on seaduses sätestatud korras määranud kriminaalhooldaja järelevalve alla. Punkti 2 kohaselt on kriminaalhooldusalune süüdimõistetu, kelle vangistus on asendatud üldkasuliku tööga või narkomaanide sõltuvusraviga või osaliselt asendatud seksuaalkurjategijate kompleksraviga. Üldkasulik töö kujutab endast ühiskonna heaks tehtavat tööd, mida isik teeb tasuta oma tavaelu, sealjuures põhitöö või õpingute kõrvalt. Samal ajal üldkasuliku töö tundide sooritamisega on isik kriminaalhooldaja järelevalve all. Vangistuse asendamine raviga on teraapiline õigusjärelm. Vangistuse asendamine raviga on võimalik üksnes psüühilise patoloogia ravimiseks ning sõltuvusravi on täpsustuse kohaselt ainult narkomaania ja seksuaalsuunitluse häire ravi. Üldkasulik töö, sõltuvusravi ning seksuaaltegijate kompleksravi on täpsemalt reguleeritud justiitsministri kinnitatud määrustega.

Punkti 3 kohaselt on kriminaalhooldusalune isik, kelle suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud ning kellele on prokurör või kohus määranud kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 201 lõike 2 või § 202 lõike 2 kohaselt kohustused, mille täitmist korraldatakse kriminaalhooldusosakonnas. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega⁶. Muudatuse eesmärk oli tekitada selgem rollijaotus prokuratuuri ja kriminaalhoolduse vahel ning selle kaudu vabastada prokuratuur kriminaaltäitemenetluse ülesannetest, mille täitmiseks prokuratuuril ei ole sobivat struktuuri ega spetsialiste. Oportuniteedi puhul isikuid küll ei karistata, kuid neile pandavad kohustused

⁵ Vt nt Tartu Halduskohtu 5. juuni 2025. a määrus haldusasjas nr 3-25-1535.

⁶ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuniteediga), link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

on identsed või sarnased nende kohustustega, mis määratakse süüdimõistetutele karistusseadustiku (KarS) § 75 alusel. Nende kohustuste täitmist korraldavad kriminaalhooldusosakonnad. Seega korrastati muudatusega avalike ülesannete jaotumist prokuratuuri ja vanglateenistuse vahel, lähtudes mõlema organisatsiooni põhifunktsioonidest. Muudatuse tulemusel ei lähe kõik KrMS § 201 lõikes 2 ja § 202 lõikes 2 sätestatud kohustused automaatselt täitmiseks kriminaalhooldusele, vaid sinna suunatakse need kohustused, mille täideviimine või täideviimise järelevalve korraldatakse kriminaalhooldusosakonnas. Kui ainus kohustus on näiteks rahasumma kandmine riigituludesse, mida kontrollida on prokuratuuril endal väga lihtne (selleks on olemas eraldi link digitoimikus), ei ole otstarbekas kohustust suunata täitmiseks kriminaalhooldusosakonda. Kui aga isikule pannakse näiteks kohustus osaleda sotsiaalprogrammis ja sobiv programm on kriminaalhooldusosakonnas olemas, on igati kohane saata määrus täitmiseks kriminaalhooldusele. Kui isikul on mitu kohustust, millest osa täidetakse kriminaalhooldusosakonnas (näiteks ÜKT ja sotsiaalprogramm) ja mõni mujal (näiteks ravile pöördumine või alkoholi biomarkeri testi tegemine), siis teeb kriminaalhooldusametnik ka mujal täidetava kohustuse üle järelevalvet. Samas võidakse konkreetset juhul kokku leppida ka teisiti. Seaduse tasandil ei ole otstarbekas täpsemalt reguleerida iga kohustuse täitmise seonduvat, vaid selle võib jätta prokuratuuri ja kriminaalhoolduse vahel paindlikult toimima.

Punkti 4 kohaselt on kriminaalhooldusalune kahtlustatav või süüdistatav, kellel tõkendina kohaldatud vahistamine on asendatud elektroonilisele valvele allumise kohustusega, ning punkti 5 kohaselt on kriminaalhooldusalune kahtlustatav, süüdistatav või süüdimõistetu, kellele kohus on kohaldanud elektroonilise järelevalvega ajutist lähenemiskeeldu või lähenemiskeeldu. Elektrooniline valve kujutab endast inimesele kehtestatud liikumisvabaduse piirangut, kasutades selleks elektroonilise valve seadmeid. Elektrooniline valve on täpsemalt reguleeritud justiitsministri 22. veebruari 2007. a määrusega nr 15 „Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord“.

Punkt 6 sätestab, et kriminaalhooldusalune on süüdlane, kelle arest on asendatud üldkasuliku tööga või kellele kohus on määranud üldkasuliku töö tegemise kohustuse karistusseadustiku § 87 alusel. See tähendab, et need alaealised, kellele üldkasulik töö on määratud KarS § 87 alusel, on kriminaalhooldusalused, vastasel korral ei saa kriminaalhooldajad üldkasuliku töö tegemist korraldada. Punkti 7 kohaselt on kriminaalhooldusalune kahtlustatav või süüdistatav, kelle kohta on prokurör või kohus tellinud kohtueelse ettekande. Seda juhuks, kui näiteks korduvalt mootorsõiduki joobes juhtimises kahtlustatava puhul on tarvis tellida kriminaalhooldusametnikult kohtueelne ettekanne.

Punktiga 5 muudetakse paragrahvi 5 lõike 3 sõnastust nii, et sellest nähtub selgelt kehtestatava õigusakti liik, milleks on valdkonna eest vastutava ministri määrus. Terminiga “kinnitab” on tavapäraselt mõeldud käskkirjaga kinnitamist, määruse puhul kasutatakse väljendit “kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega”. Tegu on normitehnilise täpsustusega.

Punktiga 6 täiendatakse § 5¹ punktiga 8. VangS § 5¹ sätestab kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekogu (*vangiregister*) andmekogu eesmärgid. Punktiga 8 sätestatakse vangiregistri sättes üheks eesmärgiks tagada ülevaade kinnipeetavate ja vahistatute isikuarvele laekuvatest ja maha arvatud summadest ning korraldada kinnipeetavate ja vahistatute vastu esitatud nõuete ja võlgade täitmist. Varem kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteemis (edaspidi ka *arvestussüsteem*) olnud andmed tõstetakse

vangiregistri andmekogusse. Muudatus on seotud sellega, et kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteem muudetakse vangiregistri üheks osaks. Praegu on kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteem eraldi andmekogu (VangS § 44¹). Muudatus on seotud eelnõu punktiga 18, millega tunnistatakse kehtetuks VangS § 44¹. Otstarbekas on kinnipeetavatega seotud andmeid, sh rahaliste vahenditega seotud andmeid, pidada ühes andmekogus. Muudatuse tulemusel on vangiregistris olemas kogu seni arvestussüsteemis sisaldunud teave, kuid selle ühes andmekogus pidamine lihtsustab vanglateenistujate tööd.

Punktiga 7 täiendatakse § 5³ punktidega 20–22. Muudatus on seotud eelmise punktiga. Vangiregistrisse kantava teabe sätteid täiendatakse nii, et vangiregistrisse kantakse ka andmed isikuarvele kantud töötasu ja muude laekumiste kohta, andmed isikuarvelt maha arvatavate summade ja nõuete täitmise kohta ning andmed sisseostude ja vanglas tarbitud teenuste kohta.

Punktidega 8 ja 23 muudetakse §-de 13 ja 89 sõnastust nii, et vanglateenistusel oleks võimalik tuvastada vanglasse või arestimajja tulnud isiku samasust. Vanglateenistus võtab 2025. aastal kasutusele välipolitsei arvutitöökoha tarkvara (Apollo), mis võimaldab teha päringuid X-tee kaudu rahvastikuregistri andmebaasi ja isikut tõendavate dokumentide andmekogusse. Apollo kasutuselevõtuga ei teki vanglateenistusel ligipääsu suuremale hulgale andmetele võrreldes varasemaga. Võimalik on teha päringut isikusamasuse tuvastamiseks enne isiku vanglasse arvele võtmist. Isikusamasuse tuvastamine puudutab üksnes neid isikuid, kes tulevad iseseisvalt karistust kandma, kuid kellel ei ole kaasas kehtivat isikut tõendavat dokumenti. See muudatus ei hõlma kainenejaid.

Punktide 9, 10 ja 22 muudatustega kaotatakse § 14 lõigetes 3 ja 4 ning §-s 79 sätestatud vastuvõtuosakonna mõiste. Kinnipeetava suhtes tehakse vanglasse saabumisel endiselt § 14 lõikes 3 nimetatud toimingud, kuid seda ei ole vaja teha konkreetsetes osakonnas.

Punktiga 11 ja 24 muudetakse §-ide 29 ja 97 sõnastust. Paragrahv reguleerib kirjavahetuse ja telefonikõnede jälgimist. Vangla praktikas on tekkinud erinevaid tõlgendusi, millisel juhul tuleb kinnipeetava saadetav või temale saadetud kiri avada ja sellest ära võtta keelatud esemed. Paragrahvi 29 lõike 1 järgi avab kinnipeetavale saadetud või tema saadetavad kirjad, välja arvatud sama paragrahvi lõigetes 4–5 sätestatud isikutele ja ametiasutustele adresseeritud kirjad, vanglateenistuse ametnik kinnipeetava juuresolekul ning võtab sealt ära esemed, mille omamine vanglas on vangla sisekorraeeskirjaga keelatud. Andmeid kirjavahetuse ja kõnede kohta on lubatud töödelda vangiregistris (VangS § 5³ lg 1 p 10). Tuleb rõhutada, et säte räägib üksnes kirja avamisest, mitte selle sisu kontrollimisest. Kinnipeetava kirjavahetuse teel edastatavate sõnumite sisu võib kontrollida üksnes kohtu loal ja jälitustegevuse seaduses sätestatud alustel ja korras (lg 2). Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on 25. juuni 2009. a otsuses asjas nr 3-4-1-3-09 (p 16) leidnud, et juhul, kui kirja adressaat viibib kirja avamise juures, ei ole tegemist PS § 43 kaitseala riivega. Keelatud asjade äravõtmine kirja adressaadi juuresolekul ei riiva selle õiguse kaitseala. Kirja sisuga tutvumine on aga isegi adressaadi juuresolekul võimalik üksnes PS §-i 43 järgides. Kui täidetud on VangS § 29 lõikest 1 tulenev nõue, mille kohaselt kinnipeetavale saadetud või tema saadetavad kirjad (välja arvatud VangS § 29 lõigetes 4 ja 5 sätestatud isikutele ja ametiasutustele adresseeritud kirjad)

avab vanglaametnik kinnipeetava juuresolekul, siis ei ole PS § 43 kaitseala viidatud lahendi kohaselt riivatud.

Lõike 4 järgi on keelatud kontrollida kinnipeetava kirju ja telefonikõnesid kaitsjale, advokaadist esindajale, prokuratuurile, kohtule, õiguskantslerile ja Justiits- ja Digiministeeriumile. Lõige 5 sätestab, et ära saatmata ei või jätta kinnipeetava kirju riigiasutustele, kohalikele omavalitsustele ja nende ametiisikutele, samuti kaitsjale, advokaadist esindajale ning oma riigi konsulaartöötajale. Ebaselgust on tekitanud, keda peetakse silmas riigiasutuste all. Selle asemel kasutatakse edaspidi väljendit „ametiasutus avaliku teenistuse seaduse tähenduses“. Avaliku teenistuse seaduse (ATS) §-s 6 on määratletud nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse ametiasutus. Kuivõrd ametiasutuse ametnikud ja töötajad täidavad kinnipeetavaga suhtluses ametiasutuse ülesandeid, loetakse neile adresseeritud ja neilt saabunud kirjad samuti ametiasutuse kirjadeks. Vanglates erineva praktika tekkimise vältimiseks on otstarbekas lähtuda üheselt mõistetavast terminist. Paragrahvide järjestuse tõttu on ebaselgust tekitanud ka lõigetes 2, 3 ja 4 kasutatud termin „kontrollima“, mis on mõeldud kohaldamiseks üksnes KrMS 3¹. peatükis ning VangS 2. peatüki 3¹. jaos sätestatud alustel ja korras. Ebaselgust tekitavad terminid muudetakse ja kogu paragrahv sõnastatakse uuesti.

Samast põhimõttest lähtuvalt tehakse muudatused ka vahistatute kirjavahetuse ja telefonikõnede osas.

Punktiga 12 tunnistatakse § 31 lõiked 3 ja 4 kehtetuks. Lõiked 3 ja 4 reguleerivad kinnipeetava poolt elektriseadme kasutamisega seotud kulude arvestust ja katmist. Lõike 3 järgi katab elektriseadmete kasutamise kulud kinnipeetav. Elektriseadme kasutamise kulude arvestamise periood on üks kuu ning kulude arvestamise aluseks on elektriseadme võimsus. Lõige 4 sätestab elektriseadme kasutamise kulude määrade ning nende arvestamise ja hüvitamise korra kehtestamiseks volitusnormi. Elektriseadme kasutamise kulude arvestus on töömahukas ja saadav tulu arvestusele kuluva töömahuga võrreldes ebaproportsionaalne. Elektriseadme kasutamise tasu mõjutavad seadme võimsus, seadmete arv, kuid ka vanglast eemal viibimine, näiteks tervishoiuteenuse saamiseks, mille korral on võimalik taotleda kulude summa vähendamist. Elektriseadmete arvestus käib iga vangla kohta eraldi. Iga kuu määratud kuupäevaks broneeritakse arvestussüsteemis järgmise kuu elektriraha. Iga kuu lõpus muutub jooksva kuu broneering tegelikult väljamakseks isiku kontolt. Seda tehakse arvestussüsteemis praegu käsitsi, mis on ajamahukas tööloik. Juhul, kui kinnipeetaval ei ole raha elektri eest tasumiseks, teavitatakse üksust. Kui kinnipeetava vabakasutuskontol vahendid puuduvad, tuleb järgmise kuu kindlaks kuupäevaks paigutada elektriseade lattu. Arvestada tuleb ka sellega, et kinnipeetaval võib mingil perioodil olla isikliku seadme kasutamise keeld. Arvestades eeltoodut ja seda, et vangla peab tagama inimesele eluks vajaliku, loobutakse elektriseadmete kasutamise ja selle eest tasu maksmise arvestusest. Edaspidi kaetakse need kulud vanglate eelarvest.

Punktiga 13 täiendatakse § 31¹ lõigetega 4 ja 5, milles täpsustatakse interneti kasutamise piiramisega seonduvat. Paragrahvi täiendatakse selliselt, et kui kinnipeetav kasutab interneti viisil, mis on vastuolus lõikes 1 sätestatud eesmärkidega, on vanglateenistusel õigus piirata interneti kasutamist või piirata juurdepääsu, et tagada interneti kasutamise lõikes 1 sätestatud

eesmärkidega kooskõlas. Muudatus on ajendatud interneti kasutamisega seotud rikkumistest ja vajadusest neile rikkumistele õigeaegselt ja asjakohadelt reageerida. Kinnipeetavatel on tahvelarvuti kaudu võimalik kasutada vangiregistri iseteenindusportaali vanglale pöördumiste esitamiseks ja e-poes ostlemiseks. Iseteenindusportaali sisselogimiseks tuleb sisestada kasutajanimi ja parool, süsteemi sisselogimine käib kaheastmelise autentimisega, mis tähendab, et lisaks tuvastab süsteem kinnipeetava näokujutise, et veenduda, kas kasutaja, parool ja näokujutis on sama inimese omad. Vanglateenistusele on teada juhtumeid, kus mitukümmend kinnipeetavat kasutasid sisselogimiseks teise kinnipeetava nimesilti, kus peal on ka foto, või teisi fotosid. See võimaldas teha teise kinnipeetava nimel toiminguid, nt esitada kaebusi, samuti võimaldas see jätta teisele kinnipeetavale mustanddokumendi kaudu teateid, st suhelda varjatud viisil. Kinnipeetavad kasutasid omavahel suhtlemiseks süsteemis loodavate dokumentide mustandeid. Nt üks kinnipeetav koostas teksti kas pöördumise tegemiseks või vangla e-poe tagasiside funktsioonis, kuid ei saanud seda ära. Pärast seda logis kaaskinnipeetav tema pildi, isikukoodi ja parooli abil iseteenindusportaali sisse ja nägi teise kinnipeetava koostatud mustandit. See viis olukorrani, kus oli võimalik suhelda keelatud viisil, samuti laadida üles infot. Juhul kui portaali logiti sisse teise isiku nõusolekul, tuli algtatada distsiplinaarmenetlus, kui nõusolekut polnud, kriminaalmenetlus. Näiteks Tartu Vangla kinnipeetavate suhtes algtatati 2025. aastal kaks kriminaalasja KarS § 217 lõike 1 tunnuste alusel, s.o arvutisüsteemile ebaseaduslikult juurdepääsu hankimise eest kaitsevahendi kõrvaldamise või vältimise teel. Olukorras, kus vanglal on kohustus korraldada vanglas järelevalve selliselt, et vanglas ei pandaks toime uusi õigusrikkumisi, ei saanud vangla sisuliselt mitte midagi selle olukorra ennetamiseks teha ja tegeleda tuli tagajärgedega.

Teine rikkumise näide puudutab avaliku e-toimiku (AET) kasutamist. AET-i kasutamisega ilmnes praktikas mitu probleemi. AET-is on võimalik suhelda nii vanglaväliselt kui vanglasiseselt, sh näha erinevaid dokumente, lisatud audio- või videofaile ja muud teavet, peamiselt kahel viisil. Näiteks kui keegi esitab AET-is menetluse uue asja nii, et tema ise on kinnipeetava esindaja ja kinnipeetav on taotleja rollis, saab kogu selle asja kaudu esitatud teave viimasele kättesaadavaks. Sama tulemus on võimalik saavutada ka teistpidi, st kui vabaduses olev isik on ise taotleja ja kinnipeetav on tema esindaja. Suhtluspiirangutega isikutel seda võimalust ei ole, nendele on kõik dokumendid automaatselt nähtamatuks tehtud, kuid nende kinnipeetavate puhul, kellel suhtluspiiranguid ei ole, seda piiratud ei ole. See viis olukorrani, kus AET-i kaudu tekkis kinnipeetavatele sisuliselt uus suhtluskanal. Need juhtumid kinnitavad, et interneti kasutamist võidakse aeg-ajalt kuritarvitada ja sel juhul peab vanglateenistusel olema võimalik interneti kasutamist õigel ajal piirata. Piirata ei tohi mõistagi igal juhul, vaid üksnes siis, kui interneti kasutamine on VangS-i eesmärkidega vastuolus. Igasugune piirang peab lähtuma proportsionaalsuse põhimõttest ega tohi osutada ülemääraseks. Interneti kasutamise ja juurdepääsu piiramise korra kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. Kuivõrd interneti kasutamise kord on reguleeritud justiitsministri 30. novembri 2000. a määruse nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri“ peatükis 10¹, on otstarbekas sätestada piirangutega seonduv samas määruses.

Punktiga 14 tunnistatakse kehtetuks VangS § 32¹. Väljasõidu ajaks antakse kinnipeetavale väljasõidutunnistus, mis on väljasõidu ajal kinnipeetava isikut tõendav dokument isikut tõendavate dokumentide seaduse § 2 lõike 1 ja § 4 lõike 1 tähenduses. Väljasõidutunnistuse

andmise eesmärk oli, et kinnipeetav saaks väljasõidu ajal tõendada oma riigis viibimise seaduslikkust ja oma isikut avalik-õiguslikes ja eraõiguslikes suhetes, sealhulgas perekonnaseisutoimingute ja notariaaltoimingute tegemisel. Praktikas on olnud juhtumeid, kus väljasõidutunnistus ei ole täitnud oma eesmärki ega asenda isikutunnistust. Väljasõidutunnistuse väljastamine tekitab nii raha- kui ka ajakulu. Väljasõidutunnistuse blankettide loomiseks on Justiits- ja Digiministeeriumi vanglate osakonnal 2025. aasta eelarvesse arvestatud 4000 eurot. Ühe blanketi hind on umbes 1,70 eurot, millele lisandub käibemaks. Dokument tuleb kinnipeetavale vormistada hoolimata sellest, kas isikule on väljastatud kehtiv isikut tõendav dokument või kinnipidamise õiend. Valdav osa blankettidest läheb avavanglas viibivatele kinnipeetavatele ning need vormistatakse käskkirja alusel igaks lühiajaliseks väljasõiduks uuesti. Väljasõidutunnistuse eesmärki on võimalik saavutada teiste meetmetega, mis on kulu- ja ajatõhusamad, näiteks väljastades kinnipeetavale kinnipidamise õiendi, mis on reguleeritud vangistusseaduse §-s 18¹ ja määruses “Vangla sisekorraeeskiri”, või andes väljasõidu ajaks talle kätte tema isikut tõendava dokumendi.

Punktiga 15 täiendatakse kehtiva seaduse § 34 lõikega 4¹. Muudatuse kohaselt võimaldatakse kinnipeetavale, kes on väljasaadetav väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse¹ (VSS) tähenduses, vaid iseseisev riigikeeleõpe. Muudatus tuleneb kinnipeetava, kes on väljasaadetav VSS-i tähenduses, subjektiivsest õigusest eesti keelt õppida ning vangla kohustusest keeleõppes osalemise võimalus kinnipeetavale tagada.⁷ Seega on muudatuse tulemusel vanglal kohustus tagada väljasaadetavale kinnipeetavale iseseisev riigikeele õpe.

Punktiga 16 täiendatakse kehtiva seaduse § 34¹ lõike 3 sõnastust. Muudatusega lisatakse sättesse, et lõikes viidatud määrus reguleerib lisaks kinnipeetavale õppimise eest makstava tasu määradele, arvutamisele ja maksmise korrale ka tasu maksmise aluseid. Samuti tuuakse Vabariigi Valitsuse 28. juuni 2007. a määrus nr 182 „Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord“ valdkonna eest vastutava ministri tasandile, kuna Vabariigi Valitsuse tasandil sellise korra kehtestamine ei ole põhjendatud. Tegu on karistuse täideviimisega seotud rakendusliku küsimusega ja arvestades, et vanglate eelarve kinnitab valdkonna eest vastutav minister (VVS § 49 lg 1 p 9), on kinnipeetava õppimise tasustamisega seonduvad küsimused otstarbekas lahendada ministri tasandil (rakendusakti kavandi nr 3).

Punktiga 17 muudetakse kehtiva seaduse § 37 lõike 2 punkti 1 ning viiakse sätte sõnastus kooskõlla riikliku pensionikindlustuse seadusest tulenevaga. Tulenevalt riikliku pensionikindlustuse seaduse §-st 7 on õigus vanaduspensionile isikul, kes on saanud 65-aastaseks ja kellel on vähemalt 15-aastane Eestis omandatud pensionistaaž. Pensionistaaž on nimetatud seadusest tulenevalt aeg, mil pensionikindlustatu oli hõivatud riiklikule pensionile õigust andva tegevusega.

Punktiga 18 tunnistatakse kehtetuks kehtiva seaduse § 44¹. Kehtetuks tunnistamine on seotud kahe andmekogu liitmisega. Kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteem liidetakse kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekoguga (vangiregister). Vastavad andmekoosseisud lisatakse vangiregistri sätete juurde.

⁷ Riigikohtu halduskollegiumi 30.06.2023. a. otsus nr 3-20-1629

Punktiga 19 tunnistatakse kehtetuks kehtiva seaduse § 53 lõige 4. Kehtiv VangS § 53 lg 4 sätestab, et vanglas kinni peetava isiku suhtes, kes on toime pannud tahtliku enesevigastuse, tekib Tervisekassal regressiõigus tervishoiuteenustele kulutatud summade tagasinõudmiseks. Nimetatud säte reguleeris varem vangla regressiõigust kulutatud summade tagasinõudmiseks. Tervishoiuteenust vanglas osutab 1. juulist 2024 Tervisekassa. Tervishoiuteenuse osutamise ülesande üleandmisel vanglalt Tervisekassale muudeti sätet nii, et vangla asemel on regressinõue Tervisekassal. Samas ei ole Tervisekassa seda võimalust kunagi rakendanud ja seda sätet ei ole enam vaja. Lisaks tegi õiguskantsler⁸ 17.06.2025 Justiits- ja Digiministeeriumile ettepaneku ette valmistada vangistusseaduse § 53 lõike 4 muudatused, kuivõrd VangS § 53 lõikes 4 sätestatud meede on õiguskantsleri hinnangul vastuolus rahvusvaheliste kinnipidamisstandardite ja rahvusvaheliste organisatsioonide seisukohtadega. Sätte kehtetuks tunnistamise tulemusel on kinnipeetava õigus võrdsele kohtlemisele (PS § 12) ja tervise kaitsele (PS § 28) paremini tagatud ning regulatsioon on kooskõlas rahvusvaheliste kinnipidamisstandardite ja rahvusvaheliste organisatsioonide seisukohtadega.

Punktiga 20 täiendatakse kehtiva seaduse § 65 lõiget 5 teise lausega, mille kohaselt võib vanglateenistuse ametnik kinnipeetava käitumist arvesse võttes kustutada distsiplinaarkaristuse ka enne eelnimetatud tähtaja saabumist. Muudatus tuleneb vanglateenistuse strateegias väljatoodud juhtumipõhisest individuaalsest lähenemisest ja kriminaalpoliitika põhialustes ettenähtud isikute järkjärgulise vabastamise põhimõttest, mis tähendab, et väheneb inimese vangistuses, sealhulgas kinnises vanglas viibimise aeg ning suureneb kogukondlike karistuste, nagu elektroonilise järelevalve ja avavangla osakaal. Muudatusest tulenev annab juhtumikorraldajale võimaluse individuaalsemaks lähenemiseks ning inimesele võimaluse teatud hüvede saamiseks, mis on seotud distsiplinaarkaristuse olemasoluga.

Punktiga 21 muudetakse §-s 68 sätestatud isiku läbiotsimise korda selgemaks ja üheselt mõistetavamaks. Kehtiv regulatsioon on suure üldistusastmega, jättes haldusorganile ulatusliku kaalutlusruumi ning lubatud tegevuse piiri ebamääraseks. Vangistusseaduses kasutatav „läbiotsimise“ termin ei erista eri läbiotsimistoiminguid ning hõlmab kõiki tegevusi, mis aitavad kaasa keelatud esemete leidmisele nii isiku juurest kui ka ruumist. Sõltuvalt läbiotsimistoimingust on riive isiku jaoks väga erinev ning seetõttu on oluline sätestada eri toimingute jaoks õiguslik alus. Näiteks võrreldes lahtiriietumisega läbiotsimisega on vaatlemise, kompimise, tehnilise vahendi või sellekohase väljaõppe saanud teenistuslooma abil läbiotsimine väiksema riivega meede, mille lubamise alused on laiemad.

Toimingute eristamiseks võetakse kasutusele „läbivaatuse“ ja „turvakontrolli“ terminid. Vanglas keelatud esemete ja ainete avastamiseks on vanglateenistuse ametnikul õigus teha kinnipeetavale ning vanglasse saabuvale ja vanglast väljuvale isikule turvakontrolli ja läbivaatust. Nimetatud sätte mõte ei ole seaduses uus, kuid sätestatakse uutes lõigetes ja eristatakse eri läbiotsimisviise. Turvakontroll hõlmab isiku, tema asjade ja riiete kontrolli vaatlemise, kompamise, tehnilise vahendi või sellekohase väljaõppe saanud teenistuslooma abil. Turvakontrolli tegemine on kohustuslik määruse „Järelevalve korraldus vanglas“ §-s 32 nimetatud juhtudel.

⁸ Vanglas ennast tahtlikult vigastanud inimese ravikulud.pdf

Isiku läbivaatuse käigus kontrollitakse, kas kinnipeetaval, vanglasse siseneval või vanglast väljuval isikul võib olla riides, kehal või tema kehasse peidetud vanglas keelatud esemeid või aineid. Kuna läbivaatus võib olla isiku jaoks ulatuslikuma riivega, on selle kinnipeetavatele tegemine lubatud üksnes põhjendatud aluse olemasolu korral. Selliseks juhtumiks võib olla nt olukord, kui isikul tekkis väljaspool vanglat viibides või kokkupuutel kolmandate isikutega, sh teiste kinnipeetavatega, võimalus omandada keelatud esemeid. Riigikohus on 19. juuni 2025. a lahendis nr 3-22-1384 selgitanud, et julgeolekukaalutlusel kompamisest intensiivsema astmega läbiotsimine ei saa põhineda abstraktsel ohul, vaid eeldab konkreetset ohtu. Samuti viitab kohus EIK praktikale, mille kohaselt kinnipeetava süstemaatilised lahtiriietumisega läbiotsimised, mis ei tugine konkreetsele ohule, st ei tulene kinnipeetava käitumisest või erandlikust ohuolukorrast vanglas, on ülemäärased kontrollimeetmed ja kujutavad endast inimväärikust alandavat kohtlemist (EIÕK art 3).⁸ Lahtiriietumisega läbiotsimist võib kohtu hinnangul õigustada vanglale varem teada olev info, nt et kinnipeetaval on kavatsus kasutada vägivalda, või kui kinnipeetavate käitumine viitab ohule vangla julgeolekule või on tuvastatud keelatud esemete kadumine tööobjektilt. See loetelu ei ole ammendav. Ohuks vangla julgeolekule ja põhjendatud aluseks võib olla ka nt olukord, kus vanglas on teatud ajavahemikus tuvastatud keelatud esemete või ainete kasv ning vanglale ei ole teada, millist kanalit kaudu need sisse tulevad. Turvakontrolli ja läbivaatust teeb kinnipeetavaga samast soost vanglateenistuse ametnik. Kui see on vajalik vahetu ohu tõrjumiseks, võib turvakontrolli ja läbivaatust teha erandina vanglateenistuse ametnik, kes ei ole kinnipeetavaga samast soost. Näiteks kui vanglateenistuse ametnik tunneb turvakontrollis, et kinnipeetaval on keha juurde peidetud terariist, võib turvalisuse tagamiseks kinnipeetavale läbivaatust teha ka vastassoost ametnik. Läbiotsimise mõiste jääb jätkuvalt kehtima elu- ja olmeruumide ning teiste ruumide ja territooriumi läbiotsimisel. Läbiotsimise eesmärk on leida ruumidest või territooriumilt vanglas keelatud aineid ja esemeid vaatlemise, kompamise, tehnilise vahendi või sellekohase väljaõppe saanud teenistuslooma abil. Selle käigus võib läbi otsida ka ruumis või territooriumil asuvad esemed.

Kehaõõnsuste läbivaatust võib teha üksnes juhul, kui muude meetmetega ei ole võimalik läbivaatuse eesmärki saavutada ja see on eesmärgi suhtes proportsionaalne. Kehaõõnsuste läbivaatust võib teha ainult tervishoiutöötaja. Proportsionaalseks võib pidada olukorda, kus leidmata ese või aine võib kujutada ohtu vangla või kinnipeetavate julgeolekule või tervisele. Eelkõige võivad sellisteks aineteks ja esemeteks olla narkootilised ained, ravimid, mobiilid, terariistad või muud esemed või ained, millega on võimalik isikute elu ja tervist kahjustada.

Ajavahemikul 01.01.2025–01.09.2025 on vanglates kokku toimunud narkootilise aine või joovasti tarvitamisega või vastava kahtlusega seotud sündmusi 325. Vanglasse sissetoimetamisel (sealhulgas kokkusaamine, pakk, kiri) on ära võetud joovastiga seotud ühikuid kokku 2522. Suurema osa nendest moodustasid ravimid (sh nikotiiniplaastrid), kuid kolme vangla peale oli narkootikumidega seotud sündmusi kokku 43. Lisaks narkootikumidele on leitud 134 süütamisvahendit, 4 mobiiltelefoni, tubakat, SIM-kaarte jms. Eeltoodu põhjal on

oluline, et vanglal oleks põhjendatud vajaduse korral õigus kinnipeetav või külastaja läbi vaadata ning seaduses sätestatud alusel teha ka kehaõõnsuste kontrolli.

Turvakontroll ja läbivaatus riivavad kinnipeetavate ning vanglasse sisenevate isikute põhiõigusi. Riive ulatus sõltub toimingu liigist, nt tehnilise vahendi või teenistuslooma kasutamine on leebe sekkumine, samas kui alasti läbivaatus on intensiivsem ja kehaõõnsuste kontroll kõige intensiivsem meede. Isiku suhtes tehtav turvakontroll ja läbivaatus võivad riivata nii põhiseaduses sätestatud eraelu puutumatust (PS § 26) kui ka inimväärikust (PS § 10). Kuna vanglal on kohustus tagada vangla, kinnipeetavate ja külastajate julgeolek ja turvalisus, siis nimetatud meetmete kasutamine vangla poolt on õigustatud. Nimetatud meetmed on sobivad keelatud esemete ja ainete avastamiseks ning neid ei ole võimalik avastada vähem riivavate abinõudega. Kuigi riive võib olla isikule läbivaatuse korral intensiivne, on see õigustatud, arvestades vanglate turvalisuse tagamise kaalukust. Kuna läbiotsimise sätted on püsinud muutumatuks aastaid, siis muudatustega tehakse normid selgemaks ja täpsemaks. Muudatused ei riiva isikute põhiõigusi ulatuslikumalt varasema regulatsiooniga võrreldes, kuna normide sisu ei muutu. Täpsustatud regulatsioon aitab ametnikel püsida seatud piirides ning aitab ära hoida ülemäärast sekkumist.

Vangistusseaduses sätestatakse ka kohustus sisestada andmed kinnipeetava läbivaatuse kohta vangiregistrisse. Dokumenteerimise vajaduse nägi eespool viidatud lahendis ette Riigikohus, kuna see annab kinnipeetavale võimaluse enda õigusi paremini kaitsta.

Läbiotsimise, turvakontrolli ja läbivaatuse täpsem kord on reguleeritud justiits- ja digiministri määruse „Järelevalve korraldus vanglas” 4. peatükis. Määruses tuuakse välja, milliseid isikuid ei tule läbi otsida, ning täpsustatakse läbiotsimise protseduuri.

Punktiga 25 täiendatakse kehtivat vangistusseadust 5². peatükiga „Kriminaalhoolduse täideviimine“, kuna kriminaalhooldusseadus tunnistatakse kehtetuks ning vajalikud sätted tuuakse üle vangistusseadusesse. Muudatus on oluline, et tagada terviklik lähenemine karistuse täideviimisele, kuivõrd kriminaalhooldus ei ole eraldi teenus, vaid osa karistuse täideviimisest.

Vangistusseadust täiendatakse kriminaalhooldusseadusest tulenevate sätete võrra 1. jaoga „Üldsätted“, mis koosneb järgmistest paragrahvidest.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 1 võetakse vangistus- ja kriminaalhooldusseadusse üle §-na § 104⁷.

Lõike 1 ületoomisel muudetakse selle sõnastust ega täpsustata institutsiooni, kes karistuse või kohustuse määrab. Seega täpsustatakse muudatusega kriminaalhoolduse eesmärgi, kuna nii karistusseadustiku kui ka kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on kohustuste määramise pädevus kohtul. Samuti täiendatakse lõiget kolmanda lausega, mis tuuakse üle kehtiva kriminaalhooldusseaduse §-st 28, millest tuleneb võimalus kriminaalhooldust teostada lisaks individuaalsele vormile ka sotsiaalse rühmatöö vormis. See tähendab, et sotsiaalprogramme viiakse läbi rühmatöö vormis. Samuti on võimalik rühmatöö vormis läbi viia erinevaid hoolduskava tegevusi, kaasates kriminaalhooldusaluseid, kelle hoolduskavas see tegevus on.

Kavandatava eelnõu lõige 2 tuuakse üle kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 1 lõikest 2. Lõike ületoomisel kaasajastatakse sõnastust, kuna justiitsministri 6. detsembri 2001. a määruse nr 92 „Tallinna Vangla põhimäärus“ 2023. aasta detsembris tehtud muudatustest tulenevalt on Tallinna Vangla ülesanne korraldada kriminaalhooldust. Määrusega reguleeritakse Tallinna Vangla ülesannet korraldada kriminaalhooldust ja kriminaalhoolduse läbiviimist toetavaid tegevusi, suunata kriminaalhooldusalused õiguskuulekale käitumisele ja kavandada kriminaalhooldusaluse karistuse täideviimine.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 3 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104⁸ ning selle pealkirja muudetakse tulenevalt sätte sisust. Paragrahvi lõiget 1 täiendatakse selliselt, et kriminaalhooldaja on nii kriminaalhooldusametnik, vanemkriminaalhooldusametnik, vanemkriminaalhooldusametnik-metoodik kui ka nooremametnik. Muudatus on vajalik, kuna kriminaalhoolduses täidavad ülesandeid nii kriminaalhooldusametnik, sealhulgas vanemkriminaalhooldusametnik ja vanemkriminaalhooldusametnik-metoodik, kui ka nooremametnik ja kriminaalhooldusabiline. Igal neist on oma roll ja vastutusala, mis toetab kriminaalhoolduse eesmärki – aidata inimestel pöörduda tagasi õiguskuuleka elu juurde.

Kriminaalhooldusametnik on kriminaalhoolduse keskne spetsialist, kelle ülesanne on toetada kriminaalhooldusaluse tagasipöördumist õiguskuuleka elu juurde ning soodustada tema sotsiaalset kohanemist. Ametniku töö lähtub juhtumikorralduse põhimõttest, mis tähendab, et ta hindab iga hooldusaluse riske ja vajadusi, loob usaldusliku koostöösuhte, planeerib sekkumistegevused ning aitab neid ellu viia. Kriminaalhooldusametnik nõustab hooldusalust, toetab teda oma tegude eest vastutuse võtmisel ning jälgib, et määratud kontrollnõuded ja kohustused oleksid täidetud. Ta teeb järelevalvet, reageerib rikkumistele ning teeb tihedat koostööd võrgustikupartneritega, et tagada hooldusaluse toetamine laiemas sotsiaalses kontekstis.

Vanemkriminaalhooldusametnik on kogenud spetsialist, kellel on lisaks kriminaalhooldusametniku pädevusele ka süvendatud teadmised ja oskused keerukamate juhtumite lahendamiseks ning kolleegide toetamiseks. Tema roll on mitmetasandiline – ta tegutseb nii juhtumikorralduses kui ka organisatsioonisisese arenduse ja juhendamise valdkonnas. Vanemkriminaalhooldusametnik tegeleb juhtumikorralduses keerulisemate juhtumitega, mis nõuavad süvitsi minevat analüüsi, suuremat kogemust ja erialaseid teadmisi. Ametnik juhendab kriminaalhooldusametnikke, toetades nende professionaalset arengut. Vanemkriminaalhooldusametnik korraldab juhtumipõhiseid arutelusid, jagab kogemusi ja aitab lahendada keerulisi olukordi, pakkudes tuge nii sisulistes kui ka metoodilistes küsimustes.

Vanemkriminaalhooldusametnik-metoodik on kriminaalhoolduse valdkonna spetsialist, kellel on lisaks juhtumikorraldusele ka keskne roll kriminaalhoolduse arendamisel, kvaliteedi tagamisel ja kolleegide professionaalsel toetamisel. Tema töö ühendab praktilise kogemuse, metoodilise pädevuse ja süsteemse lähenemise. Vanemkriminaalhooldusametnik-metoodik tegeleb jätkuvalt individuaalsete juhtumitega, kuid üldjuhul väiksemas mahu kui teised ametnikud. Ta rakendab oma teadmisi ja kogemisi keerukate juhtumite lahendamisel ning toetab juhtumikorralduse kvaliteeti kogu esinduses. Vanemkriminaalhooldusametnik-metoodiku peamine roll on kriminaalhoolduse arendamine ja kvaliteedi hoidmine. Selleks

koostab ta juhendmaterjale, viib läbi koolitusi ja infotunde, kaardistab arenguvajadusi ning toetab töötajate sisseelamist.

Nooremametnik on isik, kelle ülesanne on valdavalt toetada kriminaalhooldajaid kontrollnõuete ja kohustuste täitmise järelevalve toimingutes. Nooremametnikku on oluline eraldi nimetada, kuna tema ametikohal ei ole kõrghariduse nõuet ning nooremametnik ei täida kõiki kriminaalhooldusametniku ülesandeid, nii nagu seda ei tee ka kriminaalhooldusabiline. Nooremametniku peamine ülesanne on toetada kriminaalhooldajaid kontrollnõuete ja kohustuste täitmise järelevalve toimingutes (sõltuvusainete tarvitamise kontrollid, üldkasuliku töö kontrollid, elektroonilise valve kontrollid, kodukülastused). Nooremametnikud tegelevad käitumiskontrollita juhtumikorraldusega (oportuuniteedialused, lihtsama korraldusega üldkasulik töö).

Kriminaalhooldusabiline on isik, kes täidab kriminaalhooldusülesandeid oma vabast ajast ja tasu saamata. Kriminaalhooldusabilise roll sarnaneb nooremametniku omaga. Kriminaalhooldusabiline toetab kriminaalhooldajaid mitmete ülesannete täitmisel, sealhulgas kodukülastuste korraldamisel, kontrollnõuete ja kohustuste täitmise jälgimisel ning hooldusalustega vestluste korraldamisel. Kuna ta tegutseb vabatahtlikkuse alusel, on tal võimalus juhtumitesse panustada paindlikult ja vastavalt vajadusele.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 3 lõiget 2 kavandatavasse eelnõusse üle ei tooda, kuna kriminaalhooldusseaduse kehtetuks tunnistamisega kriminaalhooldusühingud kaotatakse. Kriminaalhooldusseaduse loomisel lisati seadusesse võimalus kaasata kriminaalhooldusalaste ülesannete täitmisesse kriminaalhooldusühingud. See tähendas, et mittetulundusühingutele (kriminaalhooldusühingutele) võis anda osaliselt täita kriminaalhoolduse ülesandeid. Nõue kriminaalhooldusühingus töötavatele kriminaalhooldusametnikele oli, et neil peab olema kriminaalhooldusalane töökogemus. Arvesse võeti ka kogemust, mis on omandatud kriminaalhooldusabilisena pärast kriminaalhooldusametniku ajutise väljaõppe läbimist. Alates 2000. aastast oli võimalik mittetulundusühingute vabatahtlikel tegutseda kriminaalhooldusabilistena, kui nad olid läbinud kriminaalhooldusametniku ajutise väljaõppe ja soovisid hiljem hakata tööle kriminaalhooldusühingus. Praktikas ei ole kriminaalhooldust teostavaid mittetulundusühinguid (kriminaalhooldusühinguid), kes vastaksid eelmärgitud nõuetele, loodud ega tegutsenud.

Paragrahvi 104⁸ täiendatakse lõikega 2, mis tuleneb kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 17 lõikest 1. Sättest tuleneb definitsioon kriminaalhooldusabilisele (selgitus § 104⁸ lõike 1 all).

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 3 lõige 3 muudetakse kavandatava eelnõu § 104⁸ lõikeks 3 ning tuuakse üle muutmata kujul. Ületoomisel muudetakse sätte ülesehitust normitehniliselt. Selle sätte kohaselt võib kriminaalhoolduse ülesandeid anda lisaks kriminaalhooldajale ka teistele vangla teenistuses olevatele isikutele, kes vastavad kriminaalhooldajale esitatavatele nõuetele. Kriminaalhoolduse ülesandeid antakse vanglateenistuses sisepädevuse ehk sisemise töökorralduse alusel. Sisemise töökorralduse alusel otsustatakse, kes millega ja mis mahus tegeleb. Näiteks võib ametnik lisaks juhtumikorraldusele korraldada võrgustikutööd või käia

koolides tutvustamas kriminaalhooldusvaldkonna tööd või suhelda üldkasuliku töö pakkujatega. Sisemise töökorra paika panemisel arvestatakse ametniku isikuomadusi, töökogemust, läbitud koolitusi, haridust ning valmisolekut.

Paragrahvi 104⁸ täiendatakse lõikega 4, mis sätestab, et kriminaalhooldusametnikule, sh vanemkriminaalhooldusametnikule ja vanemkriminaalhooldusametnik-metoodikule, ning nooremametnikule, kriminaalhooldusabilisele ja kriminaalhooldusosakonna juhtajale esitatavad nõuded kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. Kuivõrd kriminaalhooldusseadus tunnistatakse kavandatava eelnõuga kehtetuks, tunnistatakse kehtetuks ka justiitsministri 7. mai 2004. a määrus nr 37 „Kriminaalhooldusametniku täiendavate kvalifikatsiooninõuete kehtestamine ning tööülesannete loetelu, mille täitmisel ei pea ametnikul olema vastavat rakenduslikku või akadeemilist kõrgharidust“. Osa määrusest tulenevaid ajakohaseid sätteid viiakse üle justiitsministri 23. juuli 2013. a määrusesse nr 26 „Vanglateenistuse ametnikule esitatavad nõuded, nõuetele vastavuse hindamine ning vangla direktori värbamine ja valik“ (rakendusakti kavandi nr 1 § 6).

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse §-e 4–4² vangistusseadusesse üle ei tooda. Tegemist on andmekaitsealaste sätetega ning kuna vangistusseadus ja kriminaalhooldusseadus kavandatava eelnõuga liidetakse, dubleeriksid nimetatud kriminaalhooldusseaduse sätted vangistusseaduse sätteid. Seega ei ole vaja nimetatud sätteid üle tuua ning edaspidi lähtutakse kriminaalhoolduse teostamisel vangistusseaduses sätestatust.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 14 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104⁹ ning muutmata kujul. Sätte kohaselt on kriminaalhooldusametniku katseaeg seadusest tulenevalt kuni kuus kuud. Regulaatsioon on paindlik ning võimaldab ametniku ametisse nimetamisel hinnata asjaolusid isikupõhiselt ja läheneda katseaja pikkusele personaalsemalt. Katseaja jooksul antakse ametnikule alusteadmised, mis aitavad tal täita kriminaalhooldaja rolli. Kriminaalhooldaja formaalne roll seisneb kriminaalhooldusalusele määratud karistuste ja kohustuste elluviimises ja järelevalves. Sisuline roll ehk hüve, mida kriminaalhooldus ühiskonnale pakub, avaldub uute kuritegude ennetamises, tekitatud kahjude heastamises ja sotsiaalse kohanemise toetamises.

Kriminaalhooldusametniku katseaeg erineb avaliku teenistuse seaduse § 24 lõikes 2 sätestatud tähtajast, kuna uue kriminaalhooldusametniku väljaõpe on sisukas – alusteadmised (vanglateenistusest üldiselt, avaliku sektori ametnike ja töötajate sisseelamise e-kursus, kriminoloogia ja kliendi teekond kriminaalhoolduseni, vangiregister ja dokumendihaldus, vaimse tervise ABC, erialane inglise ja vene keel, töövarjutamine); klienditeadlikkus korrektsiooni kontekstis (traumateadlikkus, taastav õigus, juhtumikorraldus, võrgustikutöö alused); korrektsiooni põhioskused (koostöösuhte loomine, prosotsiaalne modelleerimine, motiveeriv intervjuerimine, probleemilahendusoskuste õpetamine, kognitiivkäitumuslikud sekkumised); kriminaalhoolduse eesmärk ja töö kriminaalhooldusalusega (individuaalne õpetamine, refleksioon, lisatugi metoodikult, juhtumikorraldus).

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse §-i 15 vangistusseadusesse üle ei tooda. Tegemist on kriminaalhoolduse valdkonna töökorraldusliku teemaga, mida on võimalik reguleerida

ametnikule koostatava ametijuhendiga. Seega ei ole vaja juhendamiskohustust sätestada seaduses. Näiteks täidavad kriminaalhoolduse valdkonnas juhendamiskohustust vanemkriminaalhooldusametnikud.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 15¹ tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹⁰. Ületoomisel muudetakse „kriminaalhooldusametnik“ „kriminaalhooldajaks“, kuna teatamiskohustus kohaldub peale kriminaalhooldusametniku ka nooremametnikule ja kriminaalhooldusabilisele. Sätte kohaselt on kriminaalhooldajal teatamiskohustus, mille kohaselt on ta kohustatud talle ametitegevuse käigus teatavaks saanud kuritegudest ja väärtegudest teatama organitele, kelle pädevusse kuulub nende õigusrikkumiste menetlemine. Kui kriminaalhooldusalune paneb toime õigusrikkumise, võib see endast kujutada nii talle seatud nõuete eiramist kui ka iseseisvat uut rikkumist. Esimesel juhul tuleb vajaduse korral teha erakorraline ettekanne kohtule. Samuti on kohustus teatada, kui õigusrikkumise paneb toime kolmas isik, näiteks kui tööandja maksab kriminaalhooldajale n-ö ümbrikupalka. Sarnane regulatsioon vanglaametnike kohta on vangistusseaduse §-s 133 – teatamiskohustus.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 15² tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹¹. Ületoomisel muudetakse „kriminaalhooldusametnik“ „kriminaalhooldajaks“, kuna ametisaladuse hoidmise kohustus kohaldub peale kriminaalhooldusametniku ka nooremametnikule ja kriminaalhooldusabilisele. Sätte eesmärk on tagada kriminaalhooldusametniku ja kriminaalhooldusabilise kohustus hoida saladuses andmeid, mis on neile teatavaks saanud seoses kriminaalhooldusülesannete täitmisega. Saladuses hoidmise kohustuse sätestamine seaduses loob selguse selles, kas ja kuidas on võimalik võtta andmeid avaldanud isik vastutusele, kuna kui rikutakse seaduses sätestatud saladuses hoidmise kohustust, on kohustust rikkunud isik selgelt hõlmatud karistusseadustiku §-des 157 ja 157¹ sätestatud koosseisudega. Andmete saladuses hoidmise kohustus ei laiene olukordadele, kui seadusest tuleneb kohustus andmeid avaldada kas seoses kriminaalhooldusülesannete täitmisega või muudel juhtudel, näiteks kohustus teatada kuriteost või väärteost.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 16 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹². Ületoomisel muudetakse „kriminaalhooldusametnik“ „kriminaalhooldajaks“, kuna varalise kahju hüvitamine kohaldub peale kriminaalhooldusametniku ka nooremametnikule ja kriminaalhooldusabilisele. Sättes viidatakse VangS §-le 143, mis reguleerib vanglaametnikule varalise kahju tekitamise hüvitamist. Kuna kriminaalhooldaja on vanglateenistuja, mitte aga vanglaametnik, siis on sellise regulatsiooni sätestamine põhjendatud vajadusega viia kahju hüvitamise kord samadele alustele.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse 4. peatükki vangistusseadusesse üle ei tooda. Kriminaalhooldusabilise tegevust reguleerivad sätted viiakse üle justiitsministri 23. juuli 2013. aasta määrusesse nr 26 „Vanglateenistuse ametnikule esitatavad nõuded, nõuetele vastavuse hindamine ning vangla direktori värbamine ja valik“. Nimetatud määrust täiendatakse peatükiga 3¹ (rakendusakti kavand 1 § 6).

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse 5. peatükk tunnistatakse seaduse kehtetuks tunnistamisega kehtetuks ning seda vangistusseadusesse üle ei tooda. Kriminaalhooldusühingud kaotatakse, sest praktikas ei ole kriminaalhooldust teostavaid mittetulundusühinguid (kriminaalhooldusühinguid) loodud ega tegutsenud. Kriminaalhooldusseaduse loomisel lisati seadusesse võimalus kaasata kriminaalhooldusalaste ülesannete täitmisesse kriminaalhooldusühingud. See tähendas, et mittetulundusühingutele (kriminaalhooldusühingutele) võis anda osaliselt täita kriminaalhoolduse ülesandeid. Nõue kriminaalhooldusühingus töötavatele kriminaalhooldusametnikele oli, et neil peab olema kriminaalhooldusalane töökogemus. Arvesse võeti ka kogemust, mis on omandatud kriminaalhooldusabilisena pärast kriminaalhooldusametniku ajutise väljaõppe läbimist. Alates 2000. aastast oli võimalik mittetulundusühingute vabatahtlikel tegutseda kriminaalhooldusabilistena, kui nad olid läbinud kriminaalhooldusametniku ajutise väljaõppe ja soovisid hiljem hakata tööle kriminaalhooldusühingus.

Vangistusseadust täiendatakse kriminaalhooldusseadusest tuleneva 2. jaoga „Kriminaalhoolduse ettevalmistamine ja kohtueelne ettekanne“, mis koosneb järgmistest paragrahvidest.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 23 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹³ ning ületoomise käigus muudetakse lõigete 1 ja 2 sõnastust.

Selle paragrahvi lõike 1 kohaselt nimetab kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusaluse isiku elukohajärgse kriminaalhooldusosakonna juhataja või tema määratud teenistuja kohtu või prokuratuuri taotlusel kriminaalhooldusametniku ja teeb talle ülesandeks kohtueelse ettekande koostamise. Muudatusega antakse lisavõimalus kriminaalhooldusosakonna juhatajale delegeerida kriminaalhooldusametniku määramine teenistujale (näiteks referendile või vanemkriminaalhooldusametnik-metoodikule). Loodav delegeerimisvõimalus võimaldab kriminaalhooldusosakonnal jätkata tavapärasest töökorraldust olukorras, kus osakonnajuhatajal on koolitus või muud tööülesanded täita, mille tõttu viibiks kriminaalhooldusametnike määramine. Teisalt kaotatakse sättest võimalus kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusaluse isiku elukohajärgse kriminaalhooldusosakonna juhatajal või tema määratud teenistujal nimetada vangla taotlusel kriminaalhooldusametnik, kellele tehakse ülesandeks kohtueelse ettekande koostamine. Sõnaga „vangla“ täiendati lõiget 2006. aastal selleks, et vangla saaks kriminaalhoolduselt tellida kohtueelse ettekandega samasisulise analüüsi ka nende isikute kohta, kelle vangistusest ennetähtaegse vabastamise taotlus esitatakse kohtule otsustamiseks. Praktikas ei ole see aga kasutust leidnud. Vangla taotleb kohtule esitamiseks kriminaalhoolduselt süüdimõistetu kohta kriminaalhooldaja arvamuse. Kriminaalhooldaja arvamus koostatakse kinnipeetava kohta, kellel tekib ennetähtaegse vabanemise võimalus või kelle suhtes valmistatakse ette karistusjärgsele käitumiskontrollile määramist. Kriminaalhooldaja teeb arvamuses ettepaneku kinnipeetavale määratava katseaja, käitumiskontrolli pikkuse ja riskide maandamise tegevuste planeerimise kohta.

Lõikes 2 tehtava muudatuse tulemusel koostab kriminaalhooldusametnik kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusaluse isiku kohta § 104¹⁴ alusel kohtueelse ettekande ning esitab selle kohtule või prokurörile nende soovitud tähtaja jooksul. Seega jäetakse lõikest välja sõna „vanglale“, kuna vangla ettekannet ei taotle ning puudub vajadus vanglale seda esitada. Kui isiku kohta on koostatud kohtueelne ettekanne, siis kajastub see kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekogus, millele vanglal on ligipääs. Kriminaalhooldusosakonda täitmisele saadetud kohtulahendi või prokuröri määruse alusel nimetab kriminaalhooldusosakonna juhataja või tema delegeeritud vanglateenistuja kriminaalhooldusalusele konkreetse kriminaalhooldaja. Kriminaalhooldaja määramisel tuleb arvestada mitmesuguste aspektidega, milleks on näiteks kriminaalhooldusaluse retsidiivsus, varasem arvel olek ja sellega seoses kerkinud probleemid, varasemad süüteod, eeldatav juhtumikorraldus (näiteks juhtumikorralduse eeldatav keerukus) ning kriminaalhooldusametnike koormus ja võimekus juhtumiga tegeleda. Kriminaalhooldusosakonna juhatajal on kriminaalhooldaja nimetamise pädevus, kuid tal on võimalik see ülesanne delegeerida. Kui nimetamine on delegeeritud teisele teenistujale, siis osakonnajuhataja ülesanne on olla veendunud, et teenistuja, kes on delegeeritud, arvestab eespool nimetatud aspektidega.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 24 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹⁴.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 24 lõike 1 sõnastust ületoomisel muudetakse ning täiendatakse osalt sama paragrahvi lõike 2 sisuga. Seda tehakse seetõttu, et kohtueelne ettekanne peab sisaldama hinnangut mitte ainult katseaja ja kohustuste kohta, vaid ka muude võimalike karistusalternatiivide kohta. Kohtueelset ettekannet võib küsida ka menetlusaluse isiku kohta, kui seda peetakse vajalikuks. Lõikest 2 ületoodavaga selgitatakse, et kohtueelne ettekanne koosneb kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusealuse isiku eluloolistest faktidest ja psühholoogilis-sotsiaalsest prognoosist. Kohtueelse ettekande eesmärk on leida süüteo reageerimiseks sobiv viis, mis arvestab kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusaluse isiku isikuomadusi, sotsiaalset olukorda, füüsilise ja vaimse tervise olukorda ning (võimaliku) määratava mõjutus- või karistusviisi mõju tema taasühiskonnastamisele ja kuritegelikust käitumisest irdumisele. Kohtueelse ettekande koostamisel teeb kriminaalhooldaja ettepaneku karistus- või mõjutusmeetme valiku ning käitumiskontrolli tingimuste kohta, mille olemust on kriminaalhooldaja kahtlustatavale või süüdistatavale põhjalikult selgitanud ja mille sobivuses ta on veendunud.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 24 lõige 3 tuuakse vangistusseadusesse üle § 104¹⁴ lõikena 2 ning lõike ülesehitust muudetakse normitehniliselt. Lõike kohaselt kohtub kriminaalhooldusametnik kohtueelse ettekande koostamiseks vajaliku teabe kogumiseks kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusaluse isiku, tema lähedastega ja teiste isikutega, sealhulgas alaealise kahtlustatava või süüdistatava korral kriminaalmenetluse seadustiku § 35² lõikes 2 nimetatud isikuga. Lisaks tutvub kriminaalhooldusametnik riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning tervishoiuteenuse osutaja andmetega kahtlustatava või süüdistatava kohta ning küsib kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusaluse isiku seaduslikult esindajalt, õppeasutuse juhilt ja tööandjalt andmeid kahtlustatava või süüdistatava käitumise ja õppimise kohta.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 24 lõige 4 tuuakse vangistusseadusesse üle § 104¹⁴ lõikena 3 ning muutmata kujul. Lõike kohaselt peavad kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu või menetlusosaluse isiku eluloolised faktid põhinema tõendatud andmetel ja sisaldama viiteid allikatele, mis kinnitavad kohtueelses ettekandes esitatud andmeid.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 24 lõige 6 tuuakse vangistusseadusesse üle § 104¹⁴ lõikena 4. Lõike sõnastust muudetakse, kuna kohtueelse ettekande koostamisel tuleb kõikide kohtueelse ettekande sihtgruppide puhul arvesse võtta kriminaalhooldusosaluse haavatavust ja varasemate hindamiste tulemusi. Kriminaalhooldusosaluse isiku haavatavuse arvestamine tähendab, et kohtueelse ettekande koostamisel võetakse arvesse kriminaalhooldusosaluse isiksust, küpsust, majanduslikku, sotsiaalset ja perekondlikku tausta, võimalikku erilist kaitsetust ning samuti tema suhtes varem tehtud individuaalsete hindamiste tulemusi. Termin „haavatavus“ selgitus võetakse lõikesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist 2016/800¹⁵. Eelnõu muudatusest tulenevalt otsustame rakendada terminit kõikide kriminaalhooldusosaluste osas, sest oluline on riigisiselt kaitsta kõiki haavatavaid isikuid ning hinnata nende haavatavust (näiteks arvestada isiku füüsilist või vaimset puuet) enne kohtueelse ettekande koostamist.

Vangistusseadust täiendatakse kriminaalhooldusseadusest tuleneva 3. jaoga, mis pealkirjastatakse „Kriminaalhoolduse täideviimine“. Kolmas jagu koosneb järgmistest paragrahvidest.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse §-i 25 vangistusseadusesse üle ei tooda. Kriminaalhooldusosakonda täitmisele saadetud kohtulahendi või prokuröri määruse alusel nimetab kriminaalhooldusosakonna juhataja kriminaalhooldusosalusele konkreetse kriminaalhooldaja sisemisest töökorrast lähtuvalt.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 26 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹⁵. Sätte ületoomisel muudetakse paragrahvi pealkirja tulenevalt sätte sisus tehtavatest muudatustest. Paragrahvi lõigete 1–3 sõnastust muudetakse, lõiked 4 ja 5 tunnistatakse kehtetuks.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 26 lõige 3 muudetakse eelnõukohase määruse § 104¹⁵ lõikeks 1 ning tuuakse vangistusseadusesse üle muutmata kujul. Sättest tulenevalt peab kriminaalhooldaja soodustama kriminaalhooldusosaluse võimet igapäevaelus iseseisvalt toime tulla. See tähendab, et kriminaalhooldaja austab kriminaalhoolduse täideviimisel kriminaalhooldusosaluse väärikust ning arvestab kriminaalhooldusosaluse võimekuse ja erivajadustega. Kriminaalhooldajad lähtuvad enda töös kriminaalhoolduse standardist, milles on kriminaalhooldustöö üldised põhimõtted.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 26 lõige 1 muudetakse eelnõukohase määruse § 104¹⁵ lõikeks 2 ning selle sõnastust muudetakse, kuna kriminaalhoolduses jälgitakse ja toetatakse kriminaalhooldusosaluseid. Peale kohtuotsuste tegeleb kriminaalhooldus ka kohtumäärustega ning prokuratuuri määrustega. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega⁹.

⁹ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 26 lõige 2 muudetakse eelnõukohase määruse § 104¹⁵ lõikeks 3 ning sätet täiendatakse kriminaalhoolduses oluliste mõistetega eneseregulatsioon, suhted ja taastav õigus.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse lõiget 4 üle ei tooda, kuna see dubleerib sisult lõiget 3 ning lõiget 5 ei tooda üle, kuna kriminaalhooldusseaduse ületoomise järel vangistusseadusesse ei ole enam vaja uuesti viidata vangistusseaduse sätetele, kuna vangistusseadus kohaldub ka kriminaalhoolduse täideviimisel.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 26¹ tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹⁶. Sätte ületoomisel muudetakse lõikeid 1–3 ning lõiked 4–6 tuuakse üle muutmata kujul. Sätte ületoomisel muudetakse lõigete numeratsiooni seoses sätete ületoomisega vangistusseadusesse. Paragrahv reguleerib kriminaalhooldusalusele keelatud aine tarvitamise kontrolli korda.

Lõike 1 ja 2 sõnastust muudetakse, kuna karistusseadustiku § 75 lõike 2 punktides 2 ja 2¹ on negatiivsed kohustused eraldi nimetatud ja seetõttu on korrektne need nimetada ka kõnealuste sätete ületoomisel vangistusseadusesse. Lõiget 1 täiendatakse alternatiivse valikuga. Seega kui kohus, prokurör või kriminaalhooldaja on määranud kriminaalhooldusalusele kohustuse mitte tarvitada alkoholi ja narkootilisi või psühhotropseid aineid (edaspidi *keelatud aine*), on kriminaalhooldajal õigus kontrollida kriminaalhooldusalust ja tuvastada keelatud aine tarvitamine. Alternatiivse valiku loomine on oluline, kuna senise sõnastuse järgi kohalduks see norm ainult olukorras, kus isikule on määratud kohustus mitte tarvitada alkoholi ja kohustus mitte tarvitada narkootilisi või psühhotropseid aineid. Praktikas on suurem osa olukordi sellised, kus isikule on määratud kohustus mitte tarvitada alkoholi või kohustus mitte tarvitada narkootilisi või psühhotropseid aineid. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹⁰.

Lõike 3 muudatuse tulemusel ei nõuta keelatud aine tarvitamise negatiivse testitulemuse korral protokoll koostamist. Kontrolli tegemise kohta saab märke teha ka protokollita. Küll aga säilib kriminaalhooldajal võimalus protokoll koostada ning kriminaalhooldusalusel võimalus protokoll taotleda.

Seadust täiendatakse lõikega ning lõigete numeratsiooni korrigeerimisega muutub see lõikeks 4. Lõikes 4 selgitatakse, et indikaatorvahendi kasutamise ning kriminaalhooldusalusel keelatud aine tarvitamise tunnuste esinemise kohta protokoll vormi kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse lõige 4 tuuakse üle lõikenä 5 ja muutmata kujul. Lõikest 5 tuleneb, et kui kriminaalhooldusalune nõuab alkoholisalduse kindaksmääramist veres või narkootikumide või psühhotropse aine tuvastamist vere- või bioloogilise vedeliku prooviga, hüvitab kriminaalhooldusalune proovi võtmise, säilitamise ja edastamise ning uuringu tegemisega tekkinud kulud, välja arvatud juhul, kui proov on negatiivne. Viimasel juhul kannab

¹⁰ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelnou.d.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

kulud vangla. Positiivset proovi kinnitav dokument on täitedokument täitemenetluse seadustiku § 2 lõike 1 punkti 21 tähenduses.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse lõige 5 tuuakse üle muutmata kujul lõikenä 6. Lõikega 6 sätestatakse, et proov võetakse kriminaalhooldusaluselt tervishoiuteenuse osutaja juures. Sellisel juhul korraldab kriminaalhooldaja või vangla proovi toimetamise riiklikku ekspertiisiasutusse uuringu tegemiseks ja keelatud aine tarvitamise tuvastamiseks.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse lõige 6 tuuakse üle lõikenä 7 muutmata kujul ning sätestatakse, et kui kriminaalhooldusalune keeldub indikaatorvahendiga kontrollist, proovi andmiseks tervishoiuteenuse osutaja juurde minekust, samuti tervishoiuteenuse osutaja juures proovi andmisest, on see kriminaalhooldaja kontrollile mitteallumine. Sellisel juhul loeb kriminaalhooldaja kriminaalhooldusaluse tegevuse karistusseadustiku § 75 lõike 1 punkti 3 kohaseks kontrollinõude rikkumiseks.

Paragrahvi täiendatakse lõikega 8, mis sätestab, et kui kriminaalhooldusalusele ei ole määratud KarS § 75 lõike 1 punkti 3 kohast kontrollinõuet, kohaldatakse lõikes 7 sätestatud olukordades KarS § 75 lõiget 3¹¹. Lõige lisatakse paragrahvi karistusseadustiku §-s 75 tehtavate muudatuste tõttu, millest tulenevalt võib kriminaalhooldaja kriminaalhooldusaluse nõusolekul muuta või asendada süüdlasele käitumiskontrolli ajaks määratud kohustusi, kui nende täitmine on osutunud võimatuks või ebaotstarbekaks. Seega juhul, kui kriminaalhooldusalune keeldub lõikes 7 sätestatud kontrollist või proovi andmisest, on kriminaalhooldajal kriminaalhooldusaluse nõusolekul võimalus muuta kriminaalhooldusaluse käitumiskontrolli nõudeid. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹¹.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 26² tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104¹⁷. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹². Paragrahviga reguleeritakse olukorda, kus kriminaalhooldusalune ei nõustu kriminaalhooldaja tehtava muudatusega. Sel juhul ei nähta hooldusalusele ette kaebeõigust, vaid kriminaalhooldaja esitab erakorralise ettekande kohtule või prokuratuurile. Täpsema töökorra selleks peab kriminaalhooldussüsteem veel välja töötama, kuid lühidalt võiks see seisneda järgmises. Kui kriminaalhooldaja on näiteks avastanud mingi rikkumise, siis ta esmalt vestleb sellest hooldusalusega ja nõuab vajaduse korral selgitusi. Seejärel teeb kriminaalhooldaja võimaluse korral ning kui rikkumise asjaolud seda lubavad, hooldusalusele teatavaks rikkumisele reageerimise viisi, näiteks ettepaneku määrata täiendav kohustus. Kui süüdlane sellega vestluse käigus nõustub, vormistatakse määramine ja nõusolek ühes dokumendis kirjalikult. Kui kriminaalhooldaja pakub välja mitu varianti, arutatakse need suuliselt läbi ja valitud viis vormistatakse kirjalikult. Kui kriminaalhooldusalune ei nõustu vestluse käigus hooldaja pandava kohustusega, märgitakse see kriminaalhoolduse päevikusse ning kriminaalhooldaja vormistab kohtule erakorralise ettekande rikkumisele reageerimiseks.

¹¹ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelnou.d.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

¹² Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelnou.d.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

Võimalik on ka selline lähenemine, et kriminaalhooldaja koostab kõigepealt otsuse täiendava kohustuse määramiseks kirjalikult ja küsib sellele hooldusaluse nõusolekut ning kui nõusolekut ei anta, koostab erakorralise ettekande. Kuna KarS § 75 lõikes 2 loetletud kohustusi saab endiselt muuta ka kohus, esitab kriminaalhooldusametnik erakorralises ettekandes sama taotluse: muuta või asendada kohustus või lisada uusi kohustusi. Erakorraline ettekanne tuleks kohtule esitada iga kord, kui kriminaalhooldusalune ei nõustu täiendava kohustusega, näiteks rikkumisele reageerimiseks, kuna kehtiva seaduse järgi koostatakse analoogsed olukorras ettekanne. Seadusemuudatus võimaldab rikkumistele kiiremini reageerida, aga alles jääb ka senine reageerimisviis. Ainult kohus saab kohustusi tühistada, katseaega pikendada ja vangistuse täitmisele pöörata.

Vangistusseadust täiendatakse uute §-dega 104¹⁸–104²¹, millega lisatakse seadusesse võimalus kasutada kriminaalhooldusaluse keelatud aine tarvitamise kontrollimisel seadet. Samuti täiendatakse seadust sätetega, mis reguleerivad kriminaalhooldusaluse keelatud aine tarvitamise kontrollimise andmete töötlemise ja nende säilitamise, tulemuse fikseerimise, kulude hüvitamise ja kontrollnõuete rikkumise.

Karistusseadustiku § 75 lõike 2 punktist 10 tulenevalt on kriminaalhooldusalusel võimalik alluda alkoholi tarvitamise keelu täitmist kontrolliva seadme valvale. Seaduse täiendamine uute paragrahvidega annab aluse kasutada ja kontrollida inimese allumist alkoholi tarvitamise keelule elektroonilise valveseadme abiga. Kontrollivale seadmele allumise eelduseks on kriminaalhooldusaluse nõusolek elektroonilise valve kohaldamisega. Kohaldamise tingimused sõltuvad konkreetsest kasutuses olevast seadmest. Olenevalt seadmest on võimalik kasutada kontrollimisel jälgimistehnoloogiat, videokõnesid, alkoholi kaugtestimist ja biomeetrilist kontrolli (sealhulgas sõrmejäljed ja näotuvastus).

Olenevalt süsteemist võib seal andmeid koguda. Kui kasutatakse jälgimissüsteemi, siis on ligipääs süsteemi piiratud (sarnaselt elektroonilise järelevalve jälgimissüsteemile) ning peab vastama hankes olnud nõuetele. Paragrahvis 104¹⁹ on välja toodud kriminaalhooldusaluse keelatud aine tarvitamise kontrollimise andmete töötlemise alused ning säilitamine süsteemis, millega võetakse kohustus isikuandmed kustutada esimesel võimalusel. Kriminaalhooldusametnik võib igal ajal elektroonilist seadet kasutades kontrollida kriminaalhooldusaluse allumist määratud kohustusele. Kriminaalhooldusalune peab enne nõusoleku andmist ning enne jälgimistehnoloogia kasutuselevõttu olema teadlik kasutatavast digitehnoloogiast, kogutavatest andmetest, andmete töötlemisest ning rikkumiste fikseerimisest.

Kriminaalhooldusalusele keelatud aine tarvitamise kontrollimise sagedus määratakse vastavalt juhtumikorraldusele ning see võib juhtumikorralduse ajal muutuda. Paragrahvis 104¹⁸ selgitatakse, et kontroll ei tohi olla sagedasem, rangem ega ulatuslikum, kui on kohustuse kontrolliks ja eesmärgi täitmiseks vajalik. Paragrahv 104²⁰ selgitab, et kriminaalhooldusametnik fikseerib kontrollimise tulemuse, see ei ole siiski vajalik olukorras, kus kasutatakse jälgimissüsteemi, mis talletab tulemusi. Indikaatorvahendi kasutamise ning

isikul alkoholi tarvitamise tunnuste esinemise kohta koostab kriminaalhooldusametnik protokoll. Protokolli ei pea koostama, kui rikkumist ei ole toime pandud ning kriminaalhooldusalune ei soovi protokoll koostamist. Kui kriminaalhooldusalune nõuab alkoholisisalduse kindlaksmääramist veres, peab ta pöörduma vastavat teenust osutava terviseasutuse või meditsiinilabori poole ning hüvitama teenusega seotud kulud, välja arvatud juhul, kui proov on negatiivne. Kui kriminaalhooldusalune ei nõustu tulemusega, kuid ei pöördu terviseasutuse või meditsiinilabori poole, lähtub kriminaalhooldusametnik keelatud aine tarvitamise keelu täitmist kontrolliva seadme tulemusest.

Paragrahv 104²¹ selgitab, et kui kriminaalhooldusalune ei allu keelatud aine tarvitamise keelu täitmise kontrollimisele seadme abil või hoiab sellest kõrvale, on tegemist kriminaalhooldaja kontrollile mitteallumisega. Sellisel juhul on tegemist karistusseadustiku § 75 lõike 1 punkti 3 kohase kontrollnõude rikkumisega. Kui kriminaalhooldusalusele ei ole määratud karistusseadustiku § 75 lõike 1 punkti 3 kohast kontrollnõuet, kohaldatakse lõikes 1 sätestatud olukordades karistusseadustiku § 75 lõiget 3¹. Lõige 2 lisatakse paragrahvi karistusseadustiku §-s 75 tehtavate muudatuste tõttu, millest tulenevalt võib kriminaalhooldusametnik kriminaalhooldusaluse nõusolekul muuta või asendada süüdlasele käitumiskontrolli ajaks määratud kohustusi, kui nende täitmine on osutunud võimatuks või ebaotstarbekaks. Seega juhul, kui kriminaalhooldusalune ei allu lõikes 1 sätestatud kontrollile või hoiab sellest kõrvale, on kriminaalhooldusametnikul kriminaalhooldusaluse nõusolekul võimalus muuta kriminaalhooldusaluse käitumiskontrolli nõudeid. Paragrahvi lõikega 3 on sätestatud kriminaalhooldusaluse vastutus temale antud seadmete alles oleku eest kuni seadme eemaldamiseni kriminaalhooldusosakonna ametniku poolt või kuni seadme kriminaalhooldusele tagasi andmiseni. Selle kohta võetakse kriminaalhooldusaluselt kinnitus. Seadme kadumise, rikkumise, purunemise või töökõlblikuks muutmise korral nõutakse kriminaalhooldusaluselt seadmete või nende osade hüvitamist. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹³.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 27 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104²². Paragrahvi muudetakse kogu ulatuses.

Lõike 1 sõnastust muudetakse, kuna oluline on rõhutada, et kriminaalhooldaja teeb kontrollnõuete kohustuste täitmise ja kriminaalhoolduse läbiviimise kava koostöös kriminaalhooldusalusega. Kriminaalhooldusalusele ei saa tegevusi dikteerida, vaid võimalikud tegevused arutatakse läbi ning leitakse sobivaimad. Hoolduskava koostamisel lähtutakse taastava õiguse printsiipidest.

Lõike 2 sõnastusega täpsustatakse hoolduskava koostamise tegevusi. Lisaks riskihindamise tulemustele arvestatakse isiku vajaduste ja tugevustega. Välja jäetakse täpsustus, mille kohaselt tehakse hoolduskava koostöös kriminaalhooldusalusega, sest seda on täpsustatud sama paragrahvi lõikes 1.

¹³ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelnou.d.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

Lõike 3 sõnastuse muutmisega täpsustatakse hoolduskava täitmist ning hoolduskava ülevaatamist koostöös kriminaalhooldusalusega. Riskihindamise ja hoolduskava koostamise protsess lahutatakse, hoolduskava saab muuta riskihindamist muutmata. See on vajalik hoolduskava koostamise ja tegevuste planeerimise paindlikumaks muutmiseks – näiteks kui ilmneb asjaolu, miks kriminaalhooldusalune ei saa plaanitud tegevusi teha, või tekib vajadus lisada uus tegevus, saab seda teha jooksvalt kohtumise ajal.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse lõikeid 5 ja 6 vangistusseadusesse üle ei tooda. Lõige 5 tunnistatakse kehtetuks, kuna kohtu nõudmisel saab kriminaalhooldus hoolduskava edastada ka ilma seda seaduses sätestamata. Lõige 6 tunnistatakse kehtetuks, kuna üldkasuliku töö korraldamist reguleerib vastav määrus. Puudub vajadus seda kriminaalhooldusseaduses reguleerida.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 28¹ tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104²³. Paragrahv reguleerib võrgustikutööd kriminaalhoolduse teostamisel.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 28¹ lõige 1 tuuakse vangistusseadusesse üle § 104²³ lõikena 1 ning sätestab, et kriminaalhooldust võib teostada võrgustikutöö vormis nii kriminaalhooldusaluste kui ka kriminaalhooldusalusega seotud isikute puhul, kelle abistamine on vajalik juhtumikorralduse põhimõttel võrgustikutöö raames.

Paragrahvi täiendatakse lõikega 2, milles on termini „võrgustikutöö“ selgitus. Võrgustikutöö on eri osapoolte vaheline koostöö, kus igal võrgustikuliikmel on oma kindel roll ja kokkulepitud ülesanded, mille eesmärk on tagada juhtumi terviklik lahendamine. Näiteks on kriminaalhoolduses kasutusel võrgustikutöö mudel (turvalise koostöö raamistik), mis ühendab asutustevahelise võrgustikutöö kaudu ressursid ja teadmised toetamaks sihtgrupi sotsiaalset kohanemist ning ühiskonna turvatunnet. Võrgustikutöö aluseks ei ole kriminaalhoolduses alati see raamistik, võrgustikutöö võib toimuda ka sellest väljas.

Paragrahvi täiendatakse lõikega 3, kus nimetatakse kriminaalhooldusalusega seotud isikud, kelle puhul võib kriminaalhooldust võrgustikutöö vormis teostada.

Lõikes 4 selgitatakse, et kriminaalhooldusaluse taasühiskonnastamisse peavad panustama paljud institutsioonid. Arvestatav roll töös kriminaalhooldusalusega on näiteks kohalikul omavalitsusel, Maksu- ja Tolliametil, Sotsiaalkindlustusametil, Töötukassal, Politsei- ja Piirivalveametil, tugiisiku- ja majutusteenuse pakkujatel ning mitmetel teistel. Muudatusega sätestatakse, et kriminaalhooldust võib teostada võrgustikutöö vormis nii kriminaalhooldusaluste kui ka kriminaalhooldusalusega seotud isikute puhul, kelle abistamine on vajalik juhtumikorralduse põhimõttel võrgustikutöö raames. Kriminaalhooldajal on kriminaalhoolduse teostamiseks õigus kaasata asjaomaseid asutusi ja spetsialiste.

Paragrahvi täiendatakse lõikega 5, mille kohaselt on võrgustikuliikmetel õigus võrgustikutööks vajalikke andmeid töödelda ning võrgustikutöös osalevad spetsialistid ja asutused ei tohi avaldada neile võrgustikutöös teatavaks saanud asjaolusid. Paragrahvist 104²⁴ tulenevate eesmärkide täitmiseks on õigus võrgustikutööks vajalikke andmeid töödelda ka menetlusse kaasatud osapooltel. Selleks, et võrgustikutöö oleks efektiivne ja eesmärgipärane, antakse sättega õigus andmeid (sh isikuandmeid) vahetada eri asutuste ja spetsialistide vahel.

Seadust täiendatakse §-ga 104²⁴, milles tuuakse loetelu andmetest, mis on § 104²³ lõikest 5 tulenevalt võrgustikutööks vajalikud. Paragrahvis väljatoodud andmed on vajalikud

võrgustikutööks, kuna seeläbi saavad võrgustikuliikmed täita käesoleva seaduse § 104²³ lõikes 1 märgitud võrgustikutöö eesmärki, täites õigusnormidega antud ülesandeid, sealhulgas süütegude preventsiion. Andmete põhjal saavad võrgustikuliikmed endale vajaliku informatsiooni, mis võimaldab täita seadusest tulenevaid ülesandeid, ilma et kohtumise järel tuleks koostada päring, mis aeglustaks omavahelist koostööd, ning kriminaalhoolduse toetust ja abistamist. Võrgustikutöö täidab erinevaid eesmärke, nt kuritegude kordumise ennetamine, juhtumikorralduses toe saamine, riskide maandamine ning seeläbi nii kannatanute, lähedaste kui ka kogukonna turvalisuse suurendamine. Võrgustikutöö keskmes on kriminaalhooldusalune, kelle probleemilahendusoskusi ja vastutustunnet soovitakse parandada ning kelle sotsiaalset kohanemist ja kuritegevusest irdumist soovitakse toetada. Kriminaalhoolduse toetamine ja abistamine on oluline, kuna seeläbi on võimalik maandada riske, suurendada kriminaalhooldusaluse vastutustunnet ja aidata tal säilitada õiguskülekate elu. Võrgustikutöös ühinevad organisatsioonid ja isikud ühise eesmärgi saavutamiseks. Selleks on vajalik informatsiooni kiire vahetamine, et võrgustikuliikmed saaksid reageerida.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse §-i 30 vangistusseadusesse üle ei tooda, kuna praktikas korralisi ettekandeid ei tehta. Katseaja alguses koostatakse riskihindamine ja hoolduskava enamusele hooldusalustele (väljaarvatud üldkasuliku töö sooritajad). Kord aastas koostatakse korduv riskihindamine ning vaadatakse üle senised tegevused ning koostatakse uus hoolduskava. Selliselt antakse hinnang senisele katseajale. Oluliste muutuste ilmnemisel kriminaalhooldusaluse elus või käitumises, koostatakse riskihindamine jooksvalt.

Praktikas ei nõua kohus ega prokuratuur korralisi ettekandeid. Kriminaalhooldusametnik annab kohtule või prokuratuurile ise teada, kui esinevad kõrvalekalded või rikkumised. Kohtul ja prokuratuuril on võimalus esitada vajadusel kriminaalhooldusametnikule päring.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 30¹ tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104²⁵ ning ületoomisel lõigete sõnastust muudetakse.

Lõike 1 sõnastust muudetakse ning lause esimesest pooldest jäetakse välja viide üldkasuliku töö erandile. Üldkasuliku töö tegija on samuti kriminaalhooldusalune, seetõttu ei ole vajadust üldkasuliku töö tegijat eraldi välja tuua. Kriminaalhoolduse lõppedes koostab kriminaalhooldusametnik ettekande olenemata sellest, kas isik oli kriminaalhooldusel käitumiskontrolli või üldkasuliku töö tegemise raames. Samuti laiendatakse määrangut, asendades sõna „katseajast“ sõnadega „kriminaalhoolduse perioodist“, et katta kõik kriminaalhoolduse sihtrühmad.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 30¹ lõige 3 tuuakse vangistusseadusesse üle § 104²⁵ lõikena 2 ja muutmata kujul. Sätte kohaselt esitatakse ettekanne kriminaalhoolduse lõppemise kohta kohtule või prokuratuurile selle nõudmisel.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse § 31 tuuakse vangistusseadusesse üle §-na 104²⁶ ja ületoomisel muudetakse lõike 5 sõnastust. Teised lõiked tuuakse üle kehtival kujul. Lõigete numbreid muudetakse tulenevalt sellest, et kriminaalhooldusseadus tuuakse üle vangistusseadusesse.

Lõike 1 kohase erakorralise ettekande esitamise alus tuleneb karistusseadustikust ja kriminaalmenetluse seadustikust. Erakorraline ettekanne koostatakse enamasti olukorras, kus isik on rikkunud kontrollnõudeid või temale määratud kohustusi. Erakorraline ettekanne on kohtule või prokuratuurile esitatav kriminaalhooldusametniku ettepanekuga dokument.

Erakorralise ettekande saab esitada ka selleks, et teha ettepanek kriminaalhoolduse lühendamiseks või pikendamiseks, aga ka määratud kohustuste muutmiseks. Tavaliselt koostatakse erakorraline ettekanne reaktsioonina rikkumisele ning erakorralise ettekande arutamine kohtus peädib määrusega, millega isikule määratakse täiendavaid kohustusi või pööratakse karistus täitmisele. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹⁴.

Lõige 2 sätestab rikkumise asjaolude andmete esitamise nõude. Erakorraline ettekanne peab sisaldama rikkumise või rikkumiste asjaolusid, kokkuvõtet isiku enda seletusest rikkumise kohta, kriminaalhooldusametniku hinnangut senise kriminaalhoolduse ja katseaja kulgemisele ning kriminaalhooldusametniku ettepanekut koos põhjendustega. Erakorralise ettekande lahendamisel kohtus avatakse ettekande sisu ning kohus võtab seisukoha, kas rikkumine leidis aset või mitte ning seejärel otsustab, kas määrata isikule täiendavaid kohustusi või pöörata karistus täitmisele. Võimalikud on erinevad lahendused, sealhulgas kohustuste ära võtmine. Olenevalt erakorralises ettekandes käsitletava rikkumise asjaoludest peab erakorraline ettekanne sisaldama erinevaid täiendusi. Näiteks kui isik rikub kohustust alluda elektroonilisele valvele, peab erakorraline ettekanne sisaldama ettepanekut elektroonilise valve kohaldamise lõpetamiseks ja vahistamise kohaldamiseks või elektroonilise valve kohaldamise lõpetamiseks ja vangistuse kohaldamiseks.

Lõige 2¹ muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 3 ning sellest tuleneb, et kui kahtlustatav või süüdistatav, kellel vahi all pidamine on asendatud elektroonilise valvega, või süüdimõistetu, kellel kuni üheaastane vangistus on asendatud elektroonilise valvega, ei allu talle määratud kohustusele, tuleb kriminaalhooldajal koostada selle kohta erakorraline ettekanne. Kuna nimetatud olukordade puhul ei ole tegemist katseajaga ega täiendavate kohustuste määramise ega käitumiskontrolli tähtaja pikendamisega, on erisuse tegemine seaduses vajalik. Selle lõike kohaselt peab erakorraline ettekanne sisaldama vaid andmeid tuvastatud rikkumise asjaolude kohta, kokkuvõtet kriminaalhooldusala seletusest ning kriminaalhooldusametniku ettepanekut elektroonilise valve kohaldamise lõpetamiseks ning selle asendamiseks vahistusega või süüdimõistetu puhul vangistusega. Vangistuse määramise ettepanekule lisatakse elektroonilise valve all viibitud päevade arv, mille võrra siis kohus ärakandmisele kuuluvaid vangistuspäevi vähendab. Elektroonilise valve asendamist vahistusega tuleb loomulikult arutada prokuröri ja kaitsjaga, sest kõne alla võib tulla ka olukord, mil prokurör leiab, et vahistamise kohaldamise alused on ära langenud ning tõkend tuleks üldse asendada.

Lõige 2² muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 4 ning sellest tuleneb, et kui süüdimõistetu, kelle kuuekuuline kuni kaheaastane vangistus on asendatud narkomaanide sõltuvusraviga või seksuaalkurjategijate kompleksraviga, ei allu ravikohustusele, hakkab sellest kõrvale hoidma või loobub ravist, tuleb kriminaalhooldajal koostada selle kohta erakorraline ettekanne. Kõnealune lõige kohaldub nii narkomaanide sõltuvusravi kui ka seksuaalkurjategijate kompleksravi puhul. Selle lõike kohaselt peab erakorraline ettekanne sisaldama andmeid tuvastatud rikkumise asjaolude kohta, kokkuvõtet kriminaalhooldusala seletusest ning kriminaalhooldusametniku ettepanekut ravi kohaldamise lõpetamiseks ja selle asendamiseks vangistusega.

¹⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

Lõige 3 muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 5 ning sellest tuleneb, et kui isikule on prokuratuur määranud kohustuse teha üldkasulikke tööd ning isik hoiab selle kohustuse täitmisest kõrvale, esitab kriminaalhooldusametnik prokurörile ettekande, mis sisaldab andmeid rikkumise asjaolude kohta, tehtud üldkasuliku töö tundide arvu ning kokkuvõtet kriminaalhooldusala seletusest. Kohustusena määratakse üldkasuliku töö tunde näiteks kriminaalmenetluse lõpetamise korral. Kui isik ei täida talle pandud kohustust, võib prokuratuur kriminaalmenetluse määrusega uuendada kriminaalmenetluse seadustiku § 201 lõike 3 kohaselt. Kui isik ei täida talle pandud kohustust, uuendab prokuratuuri taotlusel kohus kriminaalmenetluse oma määrusega kriminaalmenetluse seadustiku § 202 lõike 6 kohaselt. Viimasel juhul peab karistuse mõistmisel arvestama kohustuste osa, mille isik on täitnud – sooritatud üldkasuliku töö tundide arvu.

Lõige 4 muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 6 ning sellest tuleneb, et erakorralise ettekandega on võimalik määratud kohustusi kergendada või tühistada, elektroonilise valve tähtaega pikendada või lühendada või esialgu määratud käitumiskontrollist vabastada või selle tähtaega lühendada. Eeltoodud ettepanekutega erakorralises ettekandes annab kriminaalhooldusametnik hinnangu katseaja senisele kulgemisele ning esitab ettepaneku. Kohus võtab lahendi tegemisel arvesse erakorralises ettekandes kirjapandut. Kohustuste kergendamise või tühistamise vajadus tekib ennekõike siis, kui olukord on muutunud ning kohustus näiteks koormab kriminaalhooldusala liialt või seda ei ole võimalik täita. Näiteks olukorras, kus isikule on määratud kohustus teha alkoholi biomarker PEth analüüs, kuid isikul puuduvad majanduslikud vahendid selle eest tasumiseks (kuni aastani 2025 oli omaosalus analüüsi koostamisel 35 eurot). Elektroonilise valve tähtaja pikendamise vajadus võib olla tingitud isiku enda soovist. Mõned isikud tunnetavad, et elektrooniline valve distsiplineerib neid paremini, ning võivad soovida seda võimaluse korral pikendada. Elektroonilise valve tähtaja lühendamine võib kõne alla tulla olukorras, kus elektroonilise valve kohaldamise eesmärk saab täidetud ning isiku eluolu on sedavõrd hästi korraldatud, et elektrooniline valve pigem piirab isiku arengut seaduskuulekal teel, või elektroonilise valve kohaldamiseks ei nähta enam vajadust. Elektroonilise valve tähtaega ei lühendata olukorras, kus elektroonilise valve eesmärk on isiku eemale hoidmine keelatud kohtadest – näiteks kannatanu eluase või lasteaiad või koolid. Kriminaalhooldusala on võimalik vabastada käitumiskontrollist, vabastamise tulemusel on isikul katseaeg. Käitumiskontrollist vabastamise ettepanek või selle tähtaja lühendamise ettepanek tehakse ennekõike olukorras, kus kriminaalhoolduse eesmärgid on saavutatud ning planeeritud tegevused tehtud ja on tekkinud veendumus, et isik ei soorita uusi süütegusid. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹⁵.

Lõige 5 muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 7 ning sõnastust muudetakse, kuna olenevalt juhtumist ei pea alati esitama kohtule või prokuratuurile erakorralist ettekannet üldkasuliku töö tegemise tähtaja kulgemise peatamiseks kriminaalhooldusala haiguse või perekondliku olukorra tõttu või ajaks, kui kriminaalhooldusala on aja-, asendus- või reservteenistuses. Tegemist on erandliku olukorraga ning peatamist küsitakse olukorras, kui kriminaalhooldusala ei saa pikka aega üldkasuliku töö tunde sooritada. Riigikohtu lahendist 1-18-7273 tulenevalt ei ole üldkasuliku töö tegemata jätmine sellel ajal, mil tähtaja kulgemine on peatatud, üldkasulikust tööst kõrvalehoidmine. KarS § 69 lõike 6 kohaselt saab

¹⁵ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

põhikaristuse täitmisele pöörata vaid juhul, kui süüdlane hoiab üldkasulikust tööst kõrvale, ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi. Juhul, kui üldkasuliku töö tegemise tähtaeg on peatatud sedavõrd kaua, et süüdimõistetul pole KarS § 69 lõigete 2 ja 4 tingimusi järgides võimalik kõiki töötunde ära teha, ei saa süüdimõistetule mõistetud aresti või vangistust üldkasulikust tööst kõrvalehoidmise argumendil täitmisele pöörata. Üldkasulikku tööd planeerides võib esineda perioode, mil kriminaalhooldusala üldkasuliku töö tunde ei tee – tegemist on kriminaalhooldusala ja kriminaalhooldusametniku kokkuleppega, võttes arvesse üldkasuliku töö tegemise tähtaega ja määratud tundide arvu. Eeltoodust tulenevalt kasutatakse tähtaja kulgemise peatamist erandlikes olukordades.

Lõige 6 muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 8 ning sellest tuleneb, et ajutise lähenemiskeelu või lähenemiskeelu puhul elektroonilise valve kohaldamise eesmärk on kannatanu kaitse. Elektroonilise valve kohaldamisega on võimalik jälgida isiku liikumist. Kui isik siseneb keelatud tsooni (näiteks kohtulahendiga määratud aadressile), annab elektroonilise valve süsteem häire – vanglateenistus kontakteerub politseiga ja annab teada, et isik rikub lähenemiskeeldu. Kriminaalhooldusametnik teatab uurimisasutusele või prokuratuurile rikkumisest. Uurimisasutus või prokuratuur algatab seejärel seadusest tulenevad toimingud.

Lõige 7 muudetakse kavandatava eelnõu lõikeks 9 ning sellest tuleneb, et kui kohus ei ole määranud katseaega ega käitumiskontrolli ajal kohaldatavaid kontrollnõudeid ega kohustusi süüdimõistetule, kes vabaneb vangistusest tingimisi ennetähtaegselt karistusseadustiku § 76 lõike 1¹ või 2¹ või § 76¹ lõike 2 alusel, esitab kriminaalhooldusametnik sellekohase taotluse täitmiskohtunikule viivitamata. Seega, kui kohus ei ole määranud nn automaatse vabastamise eel kinnipeetavale katseaega, kontrollnõudeid ega kohustusi, peab kriminaalhooldusametnik selleks viivitamata kohtu poole pöörduma. Muudatus on seotud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadusega¹⁶.

Kehtiva kriminaalhooldusseaduse §-i 32 vangistusseadusesse üle ei tooda. Ametniku asendamist reguleerib avaliku teenistuse seaduse § 57 ning kehtinud säte dubleerib selle sisu. Tegemist on töökorraldusliku teemaga ning kriminaalhooldaja asendamist on võimalik reguleerida sisemise töökorraga.

Punktide 26 ja 27 muudatused – kehtiva seaduse § 105 lõikest 2 jäetakse välja sõna „koosseisud“. Kehtiva sõnastuse järgi moodustab vangla ning kehtestab vangla põhimääruse, koosseisud ja sisekorraeeskirja valdkonna eest vastutav minister määrusega. Muudatusega sätestatakse, et vangla koosseis kehtestatakse valdkonna eest vastutava ministri käskkirjaga. Teenistuskohdade koosseisu ei ole vaja kehtestada ministri määruse tasandil. Kuna koosseise võib olla tarvis muuta teiste õigusaktidega võrreldes sagedamini, kaasneb sellega tarbetu töökoormus. 2022. aastast alates on vanglate koosseise muudetud seitsmel korral, mis tähendab kolme vangla kohta 21 erinevat määruse redaktsiooni. Võrdluseks võib tuua, et ka Politsei- ja Piirivalveameti ametnike ja töötajate teenistuskohdade loetelu kehtestab Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor haldusaktiga (PPVS § 6¹ lg 4). Seetõttu loobutakse koosseisu kehtestamisel ministri määruse tasandi nõudest, säilitades ministrile õiguse kehtestada koosseisud käskkirjaga.

¹⁶ Karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seadus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga), link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ad869b22-8e46-4845-9250-38808158cf70>

Punktiga 28 muudetakse kehtiva seaduse § 105⁴ lõiget 1 selliselt, et edaspidi võib taustakontrolli teha ka nende isikute kohta, kellega vangla territooriumist väljaspool kohtumise lubamist kinnipeetavale vanglaväliste suhete säilitamise eesmärgil otsustatakse. VangS § 23 lõige 1 sätestab, et kinnipeetava vanglavälise suhtlemise eesmärk on soodustada kinnipeetava kontakte perekonna, sugulaste ja teiste lähedaste inimestega, et vältida kinnipeetava sotsiaalsete sidemete katkemist. Muudatus puudutab näiteks isikuid, kellega kohtumist lubatakse lühiajalisel väljasõidul või VangS § 22 lg 1 p-s 2 sätestatud soodustusena. Vanglateenistusel peab olema võimalik veenduda, et kinnipeetav kohtub väljaspool vanglat üksnes nende isikutega, kelle kohta on tehtud vajalik taustakontroll. Oluline on rõhutada, et taustakontrolli tehakse ainult nende isikute kohta, kellega kohtumise eesmärk on vanglaväliste suhete hoidmine, eeskätt mõeldakse perekonnaliikmeid. Näiteks juhul, kui kinnipeetav läheb kohtumisele väljaspool vanglat muul eesmärgil – tööle, õppeasutusse vms –, taustakontrolli ei tehta.

Taustakontrolli käigus töeldavate andmete ulatus on sama mis vanglasiseste kokkusaamiste puhul. Vanglavälise kohtumine toimub vangla kontrolli alt väljas oleval territooriumil ning seetõttu peab vanglateenistus olema veendunud, et kohtumine täidaks vangistuse eesmärgi ning ei ohustaks julgeolekut. Seega on põhjendatud kontrollida andmeid vähemalt samas ulatuses kui vanglasisese kokkusaamise puhul.

Punktiga 29 muudetakse kehtiva seaduse § 105⁶ lõiget 6 ning parandatakse viiteviga. Taustakontrolli käigus kogutud andmeid ei avaldata seni, kuni see on sama paragrahvi lõikes 5 nimetatud eesmärkide täitmiseks vajalik.

Punktidega 30–37 muudetakse kehtiva seaduse § 108 sõnastust.

Lõike 1 muutmiseega kaotatakse ära piirkondlik ehk vangla juures tegutsev vanglakomisjon, mis tähendab, et edaspidi võib moodustada kõigi vanglateülese vanglakomisjoni. Ühtlasi täiendatakse lõiget 1 kehtiva vangistuseseaduse § 108 lõikest 2 tulenevaga muudetud kujul ning sellega sõnastatakse vanglakomisjoni ülesanne ja eesmärk, kuivõrd vanglakomisjoni põhiülesanne on seotud eesmärgi täitmiseega. Vanglakomisjoni moodustamise õigus on valdkonna eest vastutaval ministril.

Kehtiva seaduse § 108 lõige 2 tunnistatakse kehtetuks ja selle sisu viiakse üle eelnõukohase seaduse § 108 lõikesse 1.

Lõikes 3 tehtavad muudatused on normitehnilised ning lõikest tulenevalt kehtestab valdkonna eest vastutav minister vanglakomisjoni täpsemad ülesanded ja koosseisu.

Paragrahvi 108 lõige 4 tunnistatakse kehtetuks, kuna vanglakomisjoni roll ja ülesanded on ajas muutunud ning vanglakomisjoni liikmed ei korralda koos vangla juhtkonnaga vangla tööd. Seda seetõttu, et komisjoni liikmetel puuduvad erialased teadmised, kuidas vangla tööd sisuliselt korraldada. Seepärast on tõhusam, kui vanglakomisjon saab edaspidi nõustada ja toetada vanglate direktoreid vangistuse täideviimise ja kinnipeetavate taasühiskonnastamise protsessis ettepanekute tegemisel ja soovitude andmisega. Seega, kuna vanglakomisjon on edaspidi vanglate direktoreid toetav ja nõustav komisjon, ei ole tal enam võimalik ülesannete

täitmiseks vastu võtta otsuseid, soovitusi ega proteste. Muudatuse kohaselt on vanglakomisjonil edaspidi toetav roll: ta toetab vanglate direktoreid otsuste tegemisel ja annab üleskerkinud probleemidele oma vaatenurga, mida vanglate direktorid saavad soovi korral vangla tööprotsesside korraldamisel arvesse võtta ja rakendada.

Eelnõukohase seaduse § 108 täiendatakse lõigetega 4¹ ja 4². Lõike 4¹ kohaselt on vanglakomisjonil õigus saada vangla direktorilt oma ülesannete täitmiseks vajalikud mahus dokumente ja andmeid. Vanglakomisjoni liikmete õigus andmeid saada on täpsemalt reguleeritud justiitsministri 29. novembri 2000. a määruse nr 57 „Vanglakomisjoni põhimäärus“ §-s 10.

Lõike 4² kohaselt võib vanglakomisjon töödelda kinnipeetava pöördumise käigus saadud andmeid, sealhulgas eriliiki isikuandmeid. Paragrahvi täiendamine selle sättega on vajalik, kuna vanglakomisjoni liikmed lahendavad kinnipeetavate pöördumisi ning peavad seetõttu töötleva kinnipeetavate andmeid.

Paragrahvi 108 lõiked 5 ja 7 tunnistatakse kehtetuks, kuna lõigete sisu on seotud vanglakomisjoni töökorralduse ja aruandlusega ning komisjoni liikmete nimetamine on edaspidi reguleeritud justiitsministri 29. novembri 2000. a määrusega nr 57 „Vanglakomisjoni põhimäärus“.

Lõikes 6 asendatakse sõnad „kinnipeetava delikaatseid isikuandmeid“ sõnaga „andmeid“. Muudatus on vajalik, kuna vanglakomisjoni liige ei tohi avaldada mitte mingeid talle tema ülesannete täitmise seoses teatavaks saanud kinnipeetava kohta käivaid andmeid.

Punktiga 38 tunnistatakse kehtetuks § 113 lõige 4, mis piirab isikute ringi, kellele on lubatud panna vanglaametniku ettevalmistusteenistuse läbimise kohustus. Sätet on vaja muuta, sest teadus- või magistrakraadi omamine või varasem töökogemus kohtuniku, prokuröri, kõrgema politsei-, piirivalve- või päästeametnikuna ei taga oskusi vanglaspetsiifiliste tööülesannete tõhusaks täitmiseks. Vanglaametniku tööks võib olla vajalik erialase hariduse omandamine. Ettevalmistusteenistuse kohustus pannakse üksnes neile vanglaametnikele, kelle töö eripära eeldab konkreetse programmi läbimist või teadmiste ja oskuste omandamist. Teenistuses ei saa jätkata teenistujad, kes vajalikku haridust ei suuda või ei soovi omandada. Vangistusseaduse § 154 lõike 2 alusel vabastatakse vanglaametnik ametikohale mittevastavuse tõttu teenistusest, kui ta ei ole ettenähtud tähtaja jooksul läbinud ametisse nimetamise tingimuseks olnud ettevalmistusteenistust. Kui vanglaametnikule ei ole ametisse nimetamisel VangS § 113 lõike 4 alusel võimalik määrata ettevalmistusteenistust, ei saa teda VangS § 154 lõike 2 alusel vabastada. Vabastamise võimaluse puudumine seab ohtu vangla julgeoleku, kuna erialase ettevalmistuseta ametnike tööalased oskused ei ole selle tagamiseks piisavad. Vanglaametnikke valmistab ette Siseministeeriumi valitsemisalas asuv sisekaitsealine rakenduskõrgkool Sisekaitseakadeemia (SKA). SKA-s on võimalik õppida nii kutse-, rakenduskõrghariduse kui ka magistriõppes. Samuti korraldab SKA täiendusõpet, mis võimaldab vanglaametnike teadmiste ja oskuste jätkusuutlikku arengut ning võimaldab reageerida muutunud teenistusoludele vajadustele. Vanglaametnike ettevalmistusteenistuse kohustus pannakse üksnes valvuritele – nad peavad läbima neljakuise kutseõppeprogrammi ühe aasta jooksul alates ametisse nimetamisest. Valvuri teenistuskohal töötamise eeldus on

keskhariduse olemasolu ja valmisolek ühe aasta jooksul kutseõppes valvuri eriala teadmiste ja oskuste omandamine (nt turvataktika vanglas). Varasem töökogemus sisejulgeolekuga seotud erialadel või omandatud teaduskraad ei taga piisavat valmisolekut valvuri tööks vanglas. Muudatuse mõju on väike ja tagab senisest suurema õigusselguse. Praktikas on seni suunatud valvuri tasemeõppesse kõik varasema vanglatöö kogemusega teenistusse asujad. Vanglate personalistatistika andmed näitavad, et õppe lõpetamata jätnud valvurid on seni siiski lahkunud teenistusest, kuigi muudel õiguslikel alustel kui VangS § 154 lõige 2 (nt ametniku algatusel, katseaja ebarahuldavate tulemuste tõttu).

Ühtlasi täiendatakse seadust rakendussättega (eelnou punkt 52), mille kohaselt kõnesoleva seaduse §-s 113 sätestatud vanglaametniku ettevalmistusteenistuse läbimise kohustust ei või panna isikule, kes töötab vanglaametniku ametikohal 2026. aasta 1. jaanuari seisuga ja vastab järgmistele nõuetele:

- 1) isik, kellel on teadus- või magistrikraad või sellele vastav kvalifikatsioon;
- 2) isik, kes on vähemalt kaks aastat töötanud kohtuniku, prokuröri, kõrgema politsei-, piirivalve-, pääste- või vanglaametnikuna või Justiits- ja Digiministeeriumi vanglateenistusse kuuluva ametniku ametikohal. Seega ei mõjuta muudatus neid vanglaametnikke, kes on nimetatud kuupäeval teenistuses.

Punktiga 39 muudetakse VangS § 120 lõikes 4 ja § 129¹ lõikes 1 viidet ja asendatakse viide VangS § 110 lõikele 2 viitega VangS § 111 lõikele 1¹. VangS § 110 on tunnistatud kehtetuks ja seda asendab VangS § 111 lõige 1¹, kuid viide on jäänud varem muutmata. Õigusselguse huvides on vaja seaduses viitevead parandada.

Punktiga 40 ühtlustatakse VangS § 130 lõike 1 punkt 2 VangS § 144 lõikega 2. Muudatuse tulemusel säilitakse ametniku nõusolekul madalamale ametiastmele viidud ametniku senine palk kolme kuu jooksul arvates asumisest uuele ametikohale, kui palk uuel ametikohal on väiksem vanglaametniku senisest palgast. Muudatus on vajalik õigusselguse tagamiseks, kuna ametiastmetel on erinevad teenistuskohad ning koha ülesannete täitmise eest saadav tasu võib erineda. Ka ametnikule on selge, et talle on tagatud vähemalt tema enda senine palk (põhipalk ja seaduse alusel makstavad lisatasud) vähemalt kolme kuu jooksul. Palga säilitamise võimalus tagab ametnike liikuvuse ametiastmete vahel ja suurendab avaliku halduse paindlikkust. Muudatuse eelarvemõju on väike, kuna praktikas lähtutakse tasu määramisel ametniku senise ametikoha palgast. Eelarvemõju võib olla positiivne olukorras, kus senise ametiastme ametnike palk suureneb.

Punktiga 41 tuuakse Vabariigi Valitsuse 11. juuli 2013. a määruse nr 116 „Vanglaametniku teenistuskäigu määrus“ muutmise valdkonna eest vastutava ministri tasandile, kasutades ära valdkonna eest vastutava ministri põhjalikke valdkondlikke teadmisi ning tõhustades seeläbi määruse muutmise protsessi.

Tegemist on juba kehtiva põhimõttega, kus valik kas ületunnitöö hüvitatakse vabas ajas või rahas teeb vangla. Sarnaselt töölepingu seadusega (TLS) loodi võimalus ületunnitöö kompenseerimiseks vaba ajaga. Otsuse selle kohta, kumba kompenseerimismehhanismi kasutada, teeb lähtuvalt teenistuslikest huvidest vangla, kuna vanglatöö eripära arvestades ei

ole võimalik jätta valikuõigust vanglateenistujale. Vanglatöö eripära all peetakse eelkõige silmas avalikku ülesannet, mille täitmiseks on vajalik ööpäevaringselt katkematult tagada teenistujate kohalolu nii kitsamalt kinnise vangla sisemise julgeoleku kui ka laiemalt üldise avaliku julgeoleku tagamiseks. Näiteks on vajalik tagada kinni peetavate isikute üle järelevalve nii vanglas sees kui ka reageerida erakorralistele sündmustele, nt teha kõik endast võimalik väljasõidult mittenaasnud isiku tabamiseks või viia vanglas kinni peetav isik tervishoiuasutusse ja teada seal valvata. Samuti annab vanglateenistus vajadusel ametiabi Politsei- ja Piirivalveametile VangS § 109 lg 4 alusel. Vangla peab suutma tööd planeerida nii, et erinevate ülesannete täitmiseks oleks igal ajal piisavalt teisi teenistujaid, et ületunnitööd vabas ajas kompenseerida. Samuti on valikul eelarvemõju, kus piiratud ressursside puhul ei pruugi olla võimalik ületunnitööd rahas hüvitada, kuid üldine personali täituvus võimaldab anda vaba aega. Vanglaametnikud on eriteenistujad, kellele kohaldub VangS ja see peab vastama teenistuse vajadusele avalike ülesannete täitmiseks. Piiranguid võrreldes teiste avalike teenistujatega kompenseeritakse vanglaametnikele täiendavate erinevate sotsiaalsete garantiidega nt põhjalik tervisekontroll, tasuta vormiriietus, lisapuhkuse päevade andmise võimalus ja väljateenitud aastate tasu.

Punktiga 42 tuuakse valdkonna eest vastutava ministri määrusega kehtestatava justiitsministri 22. aprilli 2013. a määruse nr 13 „Vanglaametnike ja vanglas töötavate riigiametnike töötasustamine“ muutmise valdkonna eest vastutava ministri käskkirja tasandile. Alates 2022. aastast on nimetatud määrust muudetud kümnel korral. Ministri määruse tasandil korra kehtestamine tekitab ebavajalikkust töökoormust ning puudub sisuline vajadus vanglaametnike töötasustamise korra kehtestamiseks just määrusega. Sama regulatsioon on kasutusel ka Politsei- ja Piirivalveametis (PPVS § 70 lg 3), nimelt politseiametniku ametikohtadele vastavad põhipalga vahemikud ning politseiametnikele lisatasude maksmise alused ja ulatuse kehtestab valdkonna eest vastutav minister käskkirjaga.

Punktiga 43 ühtlustatakse õigusaktides kasutatavaid termineid ja vanglaametniku palgamäärade kehtestamisel arvesse võetava asjaolude hulgast arvatakse välja õhtusel ajal töötamine. Õhtusel ajal töötamist ei ole vangla spetsiifikast lähtuvalt vaja asjaoluna arvesse võtta. Samuti puudub õhtusel ajal töötamisel legaaldefiniitsioon. Kuni 30.06.2009 kehtinud palgaseaduse § 17 nägi ette õhtusel ajal (18.00–22.00) töötamise eest tasu maksmist lisaks põhipalgale, kui tasu õhtusel ajal töötamise eest ei sisaldunud töötasus. 01.07.2009 jõustunud ja ka ametnikele osaliselt rakendatud töölepingu seaduse § 45 lõike 1 alusel nähti ette vaid ööajal (22.00–6.00) töötamise korral töötasu 1,25-kordse maksmise kohustus, kui ööajal töötamine ei sisaldu kokkulepitud töötasus. Alates 01.04.2013 kehtib sama põhimõtte avaliku teenistuse seaduse § 40 alusel. Sama paragrahvi lõike 6 alusel võib ööajal töötamist hüvitada ka vaba aja andmisega.

Punktiga 44 loetakse kehtiva seaduse § 136⁴ sõnastus paragrahvi lõikeks 1. Sätte kohaselt peatub Sisekaitseakadeemia päevasesse õppesse suunatud vanglaametniku teenistussuhe õppetöö ajaks ning tal säilitatakse sel ajal vanglaametniku palk. Muudatuse kohaselt säilib õppetöö ajaks vähemalt 75 protsendi ulatuses. Sisekaitseakadeemia vanglateenistuse kolledži

päevases õppes saab õppida rakenduslikus kõrgharidusõppes (korrektsioon) ja omandada kutseharidust vanglaametniku erialal. Sisekaitseakadeemia vanglateenistuse kolledžisse korrektsooni erialale võetakse igal aastal vastu 20 kadetti. Vanglates juba töötavad teenistujad saavad korrektsooni erialale kandideerida avaliku konkursi käigus. Õppesse võetakse vastu üldise pingerea alusel ja seega saavad võimaluse suunamise korras erialase kõrghariduse omandamiseks üksnes parimad kandidaadid (viis kuni kuus inimest õppeaasta kohta). Õppesse suunamine on vanglateenistuses oluline järjepideva piisava hulga vajaliku väljaõppe ja oskustega ametnike koosseisu tagamiseks. Õppesse on võimalik kandideerida erinevatelt teenistuskohadelt ja palgatasemetelt. Näiteks on erinevad palgatasemed vanemvalvuri ja valvuri teenistuskohal ning erinev võib olla ka nende põhipalk. Palk võib erineda regiooni või sõltuda erinevatest kvalifikatsioonidest, nt relvastatud üksuse liikmelisus või vanglavälise saatmise ja politseile ametiabi andmiseks vajalikud oskused. Korrektsooni õppesse suunamisel peatub avaliku võimu teostamise õigus ja seetõttu ei ole võimalik ka samal ajal täita eeltoodud lisaülesandeid, mis nõuavad erioskusi ja teadmisi. Kutseõpe teenistusse asuvatele valvuritele toimub viie kuu jooksul eelkõige töökohapõhise õppena. Sarnaselt politseiga on kavas väljaõppe ajal palga säilitamine täies ulatuses. Vastav põhimõte võib muutuda, kui palga säilitamine pole enam võimalik eelarve vähenemise tõttu. Näiteks on aastateks 2025–2028 Justiits- ja Digiministeriumi eelarvekärbe kokku 67,17 mln eurot. Riigieelarvevahendite otstarbekas kasutamine kärbeta tingimustes ja olukorras, kus õppija avaliku võimu teostamise õigus on piiratud, võib tähendada seda, et palk säilitatakse 75% ulatuses. Samas on võimalik sõltuvalt eelarvevahenditest tagada palk 100% ulatuses.

Punktiga 45 täiendatakse kehtiva seaduse § 136⁴ uue lõikega 2, millega antakse valdkonna eest vastutavale ministrile õigus täpsustada õppetöö ajal palga säilitamise tingimusi ja korda. Säte on vajalik vanglates palga säilitamise korralduse ühtlustamiseks ja selle teada andmiseks personali- ja palgaarvestusteenust pakkuvale Riigi Tugiteenuste Keskusele. Tingimused ja kord kinnitatakse käskkirjaga, kuivõrd ka töötasustamisega seonduv on edaspidi kinnitatud ministri käskkirjaga (vt p 41 muudatus). Teisena täiendatakse §-i 136⁴ lõikega 3, mis võimaldab sõlmida halduslepingu Sisekaitseakadeemiasse suunatud ametnikuga, kellele õppetöö ajal on riigieelarve arvel makstud palka. Vanglateenistuse kolledži õppetöö kestab kolm aastat ja seetõttu on riigieelarve vahendite otstarbeka kasutamise huvides sätestada ametniku kohustus olla teenistuses mingi aja vältel pärast õpingute lõppemist. Sellise kohustuse saab õppijaga kokku leppida, kuid kohustuslik teenistuses olemise aeg ei või olla kauem kui kolm aastat. See ei tähenda, et ametnik ei võiks selle aja möödumisel teenistuses jätkata, küll aga lõppeb selle aja möödumisega lepingus kokku lepitud siduvusaja kohustus.

Punktiga 46 täiendatakse § 137 lõiget 1¹, et täpsustada vanglaametnike töö- ja puhkeaja korraldust. Vanglaametnikele ei kohaldata avaliku teenistuse seaduse § 41 lõigetes 1–3 sätestatud piiranguid seoses igapäevase ja iganädalase puhkeajaga tingimusel, et töötamine ei kahjusta vanglaametniku tervist ja ohutust. See on vajalik, et tagada teatud olukordades nt vangi põgenemine vms, julgeolekut ohustavate sündmuste kiire lahendamine (tegevust ei saa pooleli jätta 13 h täitumisel). Need olukorrad on harvad. Ühtlasi on vanglaametnikele ettenähtud sotsiaalsed tagatised nt lisapuhkus. Nii on tagatud, et ametnik saab ka neil juhtudel puhkuseks vajaliku vaba aja. Puhkeaeg ja võimalik ületunnitööle rakendamine on

omavahelises seoses. Ületunnitöö piirang ei võimalda ametnikku järjestikku tööle rakendada ja paneb kohustuse anda muul ajal pikemalt iganädalast puhkeaega.

VangS kehtiv sõnastus vastab EL direktiivi 2003/88/EÜ¹⁷ nõuetele. Nimetatud direktiiv sätestab miinimumnõudena igapäevase puhkeaja 11 tundi (art 3) ja iganädalase puhkeaja 24 tundi (art 5). Erandid on lubatud teatud tööde puhul, sh turvalisust tagavas valdkonnas (art 17 p 3). Igapäevast ega iganädalast puhkeaega ei pea tundides määrama tingimusel, et tagatud on asjakohane töötajate tervise kaitse ja ohutus. EL direktiiv võimaldab anda iganädalast puhkeaega, mis on erandina tagatav kahe nädala jooksul (art 16a). Vanglateenistujatele antakse täiendav garantii, millest tuleb vanglal juhinduda (planeeritud tööaeg peab tagama vähemalt 36 tundi puhkeaega kahe nädala jooksul järjest). VangS § 139 lg 1 loetleb juhtumid, kus vanglateenistujat on õigus erandjuhtudel tööle rakendada (nt massirahutused, riigi julgeoleku vajadus, edasilükkamatu vajadus - nt vangi terviserike, mis eeldab haiglasse eskortimist ja tema valvet). Nendes olukordades ei pruugi olla võimalik tagada puhkeaega tundides, sest varem võib olla inimene juba planeeritult töötanud. Praktikas lähtutakse planeerimisel põhimõttest, et tagatakse 36 tundi puhkeaega nädalas (mitte kahe nädala jooksul), lisaks on teenistujate kaitseks ületunnitöö piirnorm. Eelduse kehtestamine loob senisest täpsema normistiku nii teenistujale kui vanglale. Vastava hinnangu andmine ei ole vanglaametniku tööerakendamiseks õigust omaval isikul igal ajal võimalik. Töökorralduse lihtsustamise huvides täpsustatakse sätet eeldusega, et tervis ja töö on tagatud olukorras, kus vanglaametnikule on tagatud järjestikune puhkeaeg vähemalt 36 tundi neljateistpäevase ajavahemiku jooksul. Regulatsioon ühtlustab ka eriteenistustele kehtivat regulatsiooni, sama puhkaeg on määratud politseiametnikele PPVS § 76 lõikes 7.

Punktiga 47 täpsustatakse vanglaametniku ületunnitöö vaba ajana kompenseerimist ja sätestatakse sama põhimõtte nagu avaliku teenistuse seaduse § 39 lõikes 6. Selle kohaselt antakse ametnikule ületunnitöö korral vaba aega ületunnitööga võrdses ulatuses. Säilib võimalus hüvitada ületunnitöö rahas. Otsuse selle kohta, kumba kompenseerimismehhanismi kasutada, teeb lähtuvalt teenistuslikest huvidest vangla, kuna vanglatöö eripära arvestades ei ole võimalik jätta valikuõigust vanglateenistujale.

Punktiga 48 tuuakse justiitsministri 22.04.2013. a määruse nr 13 „Vanglaametnike ja vanglas töötavate riigiametnike töötasustamine“ muutmine valveajal olemise eest lisatasu maksmise korra ja juhtude osas valdkonna eest vastutava ministri käskkirja tasemele, kasutades ära valdkonna eest vastutava ministri põhjalikke valdkondlike teadmisi, kuid vähendades avaliku halduse töökoormust, mis tavapäraselt kaasneb määruste muutmisega.

Punktiga 49 ühtlustatakse § 144 regulatsioon eriteenistuste regulatsiooniga PPVS § 57 lõikes 4, mille alusel teatatakse politseiametnikule tema nõusolekuta üleviimisest üks kuu ette. Muudatuse tulemusel teatatakse vanglaametnikule tema üleviimisest üks kuu ette. Seni tuli vanglaametnikule tema üleviimisest anda teada kaks kuud ette. Muudatus on vajalik, sest vangla töökorraldus avaliku halduse ülesande täitmisel eeldab senisest kiiremat reageerimist

¹⁷ [Direktiiv - 2003/88 - EN - EUR-Lex.](#)

muudatusvajadustele. VangS § 128 lõike 2 alusel võib vanglaametniku teenistuslikest vajadustest tulenevalt üle viia sama ametiastme piires ühelt kohalt teisele ilma vanglaametniku nõusolekuta. Tegemist on erisättega avaliku teenistuse seaduse § 52 lõikest 3, mis loetleb olukorrad, kus ametijuhendit ei või muuta ametniku nõusolekuta. Vanglaametniku nõusolekut eeldab sama ametiastme piires üleviimine üksnes siis, kui ametikoha vahetuse tõttu muutub ametniku elukoht või pikeneb oluliselt töölejätmise aeg (VangS § 128 lg 4). Vanglaametniku nõusolekuta üleviimiseks ei loeta olukorda, kus ametnik jätkab oma seniste ametijuhendijärgsete teenistusülesannete täitmist teises struktuuriüksuses. Vanglaametnikule antakse harjumis- ja kohanemisaega üks kuu juhtudel, kui muutub tema ametinimetuse või muutuvad oluliselt tema teenistusülesanded.

Punktiga 50 tunnistatakse kehtetuks kehtiva seaduse § 144 lõige 1¹, mis näeb ette nõusolekuta üleviimisest etteteatamise tähtajast puudu jäänud tööpäevade eest senise palga maksmist. Reguleerimine ühtlustatakse eriteenistuste reguleerimisega politsei ja piirivalve seaduse §-s 57, mis taolist hüvitist ette ei näe. Vanglaametniku nõusolekuta üleviimise korral säilib VangS § 144 lõike 2 tagatis, mis näeb ette senise palga säilitamist kolme kuu jooksul, kui palk uuel ametikohal on väiksem vanglaametniku senisest palgast.

Punktiga 51 kehtestatakse rakendussäte õppima suunatud ametnike palga säilitamise osas. Muudatus on seotud punktides 43 ja 44 selgitatud muudatustega.

Punktiga 52 kehtestatakse rakendussäte vanglaametniku ettevalmistusteenistuse läbimiseks. Muudatus on seotud punktis 38 selgitatud muudatusega.

Muudatuste põhjalikum põhiseaduspärasuse analüüs tehakse pärast kooskõlastusringilt tagasiside saamist.

§ 2. Karistusregistri seaduse muutmine

Karistusregistri seaduse § 20 lõike 1 punktis 8 asendatakse arv „4“ arvuga „3“. Muudatusega parandatakse viide. Vangistusseaduse § 105⁵ lõike 3 järgi võib isikule, kellele võimaldatakse vangla territooriumil iseseisvalt saatjata viibimine ja kellel on juurdepääs vangla toimimist tagavatele funktsioonidele, ning tervishoiutöötajatele ja vanglakomisjoni liikmetele taustakontrolli tegemiseks töödelda lisaks VangS § 105⁵ lõikes 1 loetletud andmetele karistusregistri arhiivi andmeid. Muudatuse järel viitab karistusregistri seaduse vastav säte lõike 4 asemel lõikele 3.

§ 3. Kriminaalhooldusseaduse kehtetuks tunnistamine

Kriminaalhooldusseadus (RT I, 14.03.2025, 25) tunnistatakse kehtetuks ning vajalikud normid kaasajastatakse ja tuuakse üle vangistus- ja kriminaalhooldusseadusesse. Muudatuse eesmärk on kajastada kriminaalhoolduse ja vanglateenistuse ühtset süsteemi ning tagada terviklik lähenemine karistuse täideviimisele, mille osa on ka kriminaalhooldus. Kuivõrd kriminaalhooldus ei ole eraldi teenus, vaid osa karistuse täideviimisest, tugevdab selle käsitlemine vangistusseaduses süsteemset ja koordineeritud lähenemist.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõul ei ole puutumust Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

Eelnõuga tehakse VangS-is muudatused, millest mitmed on tehnilist laadi (nt terminikasutuse täpsustamine või normide täpsustamine) ega evi käsitlust väärivaid mõjusid. Mõjuanalüüsis on koondatud eelnõu olulisemad muudatused kolme gruppi: vangistusõigus, kriminaalhooldus ja teenistusõigus. Iga muudatuste grupi juures on kirjeldatud mõju, toodud välja sihtrühmad, keda muudatused puudutavad, hinnatud mõju ulatust ja avaldumise sagedust ning võimalikke kaasnevaid riske. Lisaks eelnimetatule on analüüsitud sätteid, mis võivad avaldada mõju mitmele sihtrühmale. Täpsem mõjude analüüs on toodud allpool.

Eelnõu peamisteks sihtrühmadeks on kinnipeetavad, vahistatud ja kriminaalhooldusalused. Muudatused mõjutavad ka vanglateenistujaid ning mõningal määral kohtute teenistujaid, vanglakomisjoni liikmeid ja vanglas kinni peetavate isikute lähedasi.

Muudatuste grupp I – vangistusõigusega seotud mõjud

Muudatuste sihtrühmaks on kinnipeetavad, vanglaid külastavad isikud ja vanglateenistuses töötavad ametnikud ja töötajad.

Mõju valdkond I: mõju riigiasutustele ja muud otsesed või kaudsed mõjud

Olulisemad vangistusõigusega seotud muudatused:

- Läbiotsimise ja järelevalve korra täpsustamine aitab tagada, et kontrollid vanglas oleksid proportsionaalsed ning austaks kinnipeetavate ja külastajate inimväärikust.
- Kinnipeetavate pöördumiste suulise lahendamise võimalus vähendab töökoormust.
- Kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteemi liitmine vangiregistriga vähendab töökoormust.
- Väljasõidutunnistus kaotatakse ning isikusamasuse tuvastamiseks võetakse kasutusele Apollo rakendus, mis muudab tööprotsessid sujuvamaks ja vähendab kulusid.
- Vanglateülese vanglakomisjoni loomine.

Olulisemad muudatused puudutavad „läbiotsimise“ termini ja selle lubatavuse aluste muutmist. „Läbiotsimise“ jaotamine kolmeks terminiks loob selgema arusaama, millisel juhul võib konkreetset kontrolliviisi kasutada. See annab kinnipeetavatele parema arusaamise, millist kontrolli nad võivad oodata. Selgem regulatsioon aitab püsida vanglaametnikel piirides ning teha toiminguid teadmise, et nende tegevus on proportsionaalne ega riiva kinnipeetava inimväärikust. Ka külastajate turvakontrolliks ja läbivaatuseks on loodud selgem õiguslik

raamistik, mis vähendab eelduslikult tekkida võivaid vaidlusi ja usaldamatust vangla suhtes. Lisaks aitab suurem läbipaistvus kinnipidamisasutuste toimimises suurendada ühiskondlikku usaldust vanglasüsteemi vastu üldisemalt. Muudatuse ulatust võib pidada väikseks, kuna vanglate praktikas suuri muutusi ei toimu ja läbiotsimine on vanglaametnike tavapärane tööülesanne. Muudatus puudutab vanglaid, kuid teisi asutusi muudatus ei mõjuta.

Punktide 2 ja 3 muudatused on seotud haldusmenetluse lihtsustamisega vanglas. Muudatus lihtsustab vangla haldusmenetlusi: vangiregistri iseteenindusportaali kaudu esitatud pöördumised jäävad edaspidi üksnes vangla ja kinnipeetava vaheliseks suhtluseks ning pöördumistele võib edaspidi vastata ka suuliselt. Muudatused ei avalda kinnipeetavatele sisulist mõju, sest ei piira asutuste poole pöördumise õigust. Muudatuste tulemusel sätestatakse selgelt põhimõte, et kinnipeetava ja vangla vanglasiseseks suhtluseks mõeldud kanal ei ole ette nähtud pöördumiste edastamiseks, et selle kaudu näiteks kirjade saatmise kulust hoiduda. Samuti ei muudeta seda, kellele võib kinnipeetav saata kirja vangla kulul. Seetõttu on muudatuste mõju kinnipeetavatele väike. Pöördumiste suulise lahendamise võimaluste laiendamisel on positiivne mõju vangla töökorraldusele, ühtlasi soodustab see inimkeskemat ja vahetumat probleemide lahendamist vanglas. Kui inimese mure on võimalik ja otstarbekas lahendada suulise vastusega, tuleb seda ka teha. Muudatus ei võta ära kohustust vastata kinnipeetavale kirjalikult, kui see on tema õiguste vaatest oluline. Seega ei kitsenda muudatus isiku õigusi olulisel määral. Samas võimaldab see suunata vanglaametnikke rohkem inimesega vahetult suhtlema, et selgitada välja tema mured ja teda abistada. Mida rohkem on vanglal võimalusi suhelda kinnipeetavaga vahetult, seda suurema tõenäosusega aitab see kaasa taasühiskonnastamise eesmärkidele. Ühtlasi võimaldab see kinnipeetaval saada tervikliku vastuse, kui vestluse käigus peaks tekkima lisaküsimusi. Seega on tegu muudatusega, mis soodustab taasühiskonnastamise eesmärke.

Punkti 12 muudatused mõjutavad vanglate eelarvet. Elektriseadmete kasutamise kulud aastatel 2020–2024 olid ligikaudu 30 000–45 000 eurot. Vajalik summa on vanglate eelarves olemas. Muudatused võimaldavad kasutada tõhusamalt personali tööaega, sest enam ei ole vaja tegeleda üksikasjaliku käsitsi tehtava arvestuse ja sagedaste ümberarvestustega. Muudatusel on vähene positiivne mõju ka kinnipeetavatele, sest kinnipeetav saab selle tulemusel kasutada sissetulekuid nõuete katteks senisest suuremas summas.

Kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteemi liidestamine vangiregistriga lihtsustab ametnike tööd, kes muidu kasutaksid tööülesannete täitmiseks kahe eraldi registri andmeid.

Väljasõidutunnistuste kaotamine mõjutab positiivselt vanglate eelarvet. Kuna väljasõidutunnistusi ei pea enam koostama, hoiab vangla selle pealt kokku aastas ligikaudu 4000 eurot. Ühtlasi aitab see vähendada bürokraatiat, kuna samad andmed on võimalik kanda lühiajalise väljasõidu jaoks koostatud käskkirja.

Vanglateenistus võtab 2025. aastal kasutusele välipolitsei arvutitöökoha tarkvara (Apollo), mis võimaldab teha päringuid X-tee kaudu rahvastikuregistri andmebaasi ja isikut tõendavate dokumentide andmekogusse. Nimetatud muudatus on positiivse mõjuga nii vanglatele kui ka PPA-le. See aitab kokku hoida mõlema asutuse aega, mis kuluks PPA ametnike vanglasse

tulemisele, et tuvastada iseseisvalt vanglasse karistust kandma tulevaid isikuid, kellel ei ole kaasas kehtivat isikut tõendavat dokumenti.

Eelnõu punktidega 30-37 muudetakse seaduses vanglakomisjonidega seonduvat. Muudatuste järgselt luuakse vanglateülene vanglakomisjon, mis toetab vanglate ülest probleemide ühtest lahendamist, et tagada võrdle kohtlemine ja ühtne praktika kõigis vanglates, kuna vanglateenistus on ühtne süsteem. Tegemist on positiivse mõjuga, sest näiteks järelevalve põhimõtted peaksid olema kõikides vanglates sarnased ja piirkondlikud erinevused selles rolli ei mängi. Seevastu on mõistlik, et iga vangla erisusi arvestavaid sihtgruppe puudutavaid ettepanekuid saaks teha laiem ring inimesi.

Mõju valdkond II: mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Läbivaatuse ja turvakontrolli aluste sätestamine seaduses aitab kinnipeetavatel ja külastajatel olla teadlikum sellise kontrolli toimumise võimalikkusest, mis võib omakorda vähendada keelatud esemete ja ainete vanglasse toomise riski. Siiski võib olla võimalik ka olukord, kus uus regulatsioon ei võimalda niivõrd ulatuslikku kinnipeetavate läbiotsimist ning seeläbi keelatud esemete ja ainete vanglasse toomise risk hoopis suureneb. Kuna läbiotsimine peab olema inimväärikust austav, proportsionaalne ning kooskõlas EIK-i ja Riigikohtu otsustega, ei ole võimalik nimetatud riski täielikult vältida. Kuna kinnipeetavatele läbivaatuse tegemise võimalust kitsendatakse, on põhjust eeldada, et vähesema kontrolli tagajärjel võib keelatud esemete ja ainete levik vanglas kasvada. Statistika kohaselt toimus ajavahemikul 01.01.2025–01.09.2025 vanglates narkootilise aine või joovasti tarvitamisega või vastava kahtlusega seotud sündmusi kokku 325 ja see arv võib nüüd aja jooksul kasvada. Olukorras, kus vanglal on isiku suhtes põhjendatud alus arvata või turvakontrolli raames ilmneb, et isik võib enda juures peita keelatud ainet või eset, on vanglal õigus ka edaspidi teha isikule täielik, sh alasti või kehaõõnsuste läbivaatus. See võimalus aitab keelatud esemete ja ainete leviku suurenemise riski maandada.

Läbivaatuse, turvakontrolli ja läbiotsimise valdkonna selgem ja eristav regulatsiooni täpsustamine aitab Eesti vanglasüsteemil järgida rahvusvahelisi standardeid. Rahvusvahelistes põhimõtetes rõhutatakse proportsionaalsust ja inimväärikust kontrollitoimingutes. See võib ühtlasi tugevdada Eesti mainet inimõigusi austava riigina.

Muudatuste grupp II – kriminaalhooldusega seotud mõjud

Muudatus puudutab vaid vanglaid ning vanglateenistuses töötavaid ametnikke ja töötajaid (sh kriminaalhooldusabilisi).

Olulisemad kriminaalhooldusega seotud muudatused:

- Luuakse ühtne ja terviklik vangistus- ja kriminaalhooldussüsteem.
- Kriminaalhooldus on osa karistuse täideviimisest, mitte eraldiseisev teenus.

- Kaasajastatakse kriminaalhoolduse normid: eemaldatakse aegunud ja kasutamata sätteid, täpsustatakse ametikohtade rollid ning lõpetatakse kriminaalhooldusühingute tegevus.
- Täpsustatakse andmekaitse põhimõtteid ja aruandlust, suurendades õigusselgust ja läbipaistvust. Muudatuste mõju seisneb süsteemsema, paindlikuma ja isikupõhisema lähenemise kujundamises kriminaalhooldusele, mis aitab kaasa hooldusaluste paremale taasühiskonnastamisele. Samuti vähendab rakendusaktide ja määruste muutmine dubleerimist ja bürokraatiat.

Mõju riigiasutustele

Muudatus puudutab vaid vanglaid ning vanglateenistuses töötavaid ametnikke ja töötajaid. Muudatus puudutab kokku 135 kriminaalhooldajat (neist 60 kriminaalhooldusametnikku, 57 vanemkriminaalhooldusametnikku, 6 vanemkriminaalhooldusametnik-metoodiku, 12 nooremametnikku). Muudatuse peamine eesmärk on kriminaalhoolduse regulatsiooni üleviimine vangistusseadusesse, kaasajastamaks kriminaalhoolduse ja vanglateenistuse ühtset süsteemi ning tagamaks terviklik lähenemine karistuse täideviimisele, mille osa on ka kriminaalhooldus. Muudatus aitab kaasa karistuse täideviimise süsteemi sidusamale ja terviklikumale käsitlemisele. Kuna kriminaalhooldus ei ole eraldi teenus, vaid on osa karistuse täideviimisest, tugevdab selle käsitlemine vangistusseaduses süsteemset ja koordineeritud lähenemist. Muudatus võimaldab käsitleda kogu karistuse täideviimist – nii vangistust kui ka ühiskonnas täidetavaid karistusliike – ühtses raamistikus, mis toetab paremat planeerimist, sekkumist ja isikupõhist lähenemist. Muudatuste ulatus on väike, kuna need ei puuduta teisi asutusi peale vanglate. Muudatused ei mõjuta kriminaalhooldusaluste õigusi. Osaliselt on muudatuste mõju juba analüüsitud karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu koostamise käigus (muudatused seoses ennetähtaegse vabanemise, kriminaalhoolduse ja oportuuniteediga) ning kõnesoleva seaduse muudatustes on nendega arvestatud.

Mõju valdkond II: mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele (sisejulgeolek ja võitlus kuritegevusega)

Kriminaalhooldusseaduses tehtavatel muudatustel on kaudne positiivne mõju kriminaalhoolduse teostamisele, kuna need võimaldavad kriminaalhooldust teostada mõjusamalt. Muudatuste tulemusel jääb kriminaalhooldajal rohkem aega kriminaalhooldusalusega suhtlemiseks ning see omakorda tõhustab kriminaalhooldusaluste taaslõimumist ühiskonda ja vähendab tõenäosust, et isik paneb tulevikus toime uusi kuritegusid.

Muudatuste grupp III – teenistusõigusega seotud mõjud

Muudatused on üksnes vanglateenistuse sisesed, puudutavad üksnes personali ega mõjuta teisi valdkondi. Muudatused ei mõjuta sisejulgeolekut ega majandust. Muudatused lihtsustavad töökorraldust, suurendavad paindlikkust ja õigusselgust, toetavad ametnike professionaalset

arengut ning tagavad jätkuvalt vajalikud sotsiaalsed tagatised. Mõju on valdavalt väike ning puudutab peamiselt vanglaametnikke ja vanglateenistuse töötajaid.

Mõju valdkond I: sotsiaalne mõju

Teenistusõigusega seotud muudatuste mõju on väike, kuna muudatustega ei võeta ära hüvesid ega sotsiaalseid tagatisi, vaid kaasajastatakse sätteid nii, et need oleksid sarnasemad politseiteenistusega. On põhjendatud kaotada avaliku teenistuse eriliikide erinevused niivõrd, kuivõrd see on teenistuse ülesandeid arvestades mõistlik. Muudatused tehakse, arvestades, et vanglaametnike ja politseiametnike puhul on enamasti mõistlik lähtuda sarnastest põhimõtetest. Teenistuskohdade koosseisude ja töötasustamise korra kehtestamise toomine määruse tasandilt käskkirja tasandile vähendab Justiits- ja Digiministeeriumi töökoormust, kuna korda saab käskkirjaga muuta määrusega võrreldes kiiremini ning sellega kaasneb väiksema hulga ametnike töökoormus. Lisaks kaotatakse sellega erinevus võrreldes politseiteenistusega, kus need korrad kehtestatakse haldusaktiga.

Vanglaametniku ettevalmistusteenistusest vabastamise kaotamine (eelnõu punkt 38) võib avaldada mõju üksnes väikesele hulgale vanglaametnikest. Kuna ettevalmistusteenistuse kohustus pannakse valvuritele, kellel reeglina ei esine ettevalmistusteenistusest vabastamise aluseid, on potentsiaalselt mõjutatud isikute arv väike. Samas on oluline, et valvur tunneks vanglatöö spetsiifikat, oskaks end kaitsta, võttes arvesse vajadust tagada selle käigus igakülgne kooskõla inim- ja põhiõigustega, et mitte seada ohtu ennast ja teisi vanglas viibivaid isikuid. Muudatusel on positiivne mõju, sest selle kaudu saab paremini tagada vanglas turvalisuse.

Eelnõu punktis 40 sätestatud palga säilitamise võimalus tagab ametnike liikuvuse ametiastmete vahel ja suurendab avaliku halduse paindlikkust. Muudatuse eelarvemõju on väike, kuna praktikas lähtutakse tasu määramisel ametniku senise ametikoha palgast. Eelarvemõju võib olla positiivne olukorras, kus senise ametiastme ametnike palk suureneb.

Eelnõu punktiga 41 tuuakse Vabariigi Valitsuse 11. juuli 2013. a määruse nr 116 „Vanglaametniku teenistuskäigu määrus“ muutmise valdkonna eest vastutava ministri tasandile. Eelnõu punktiga 42 tuuakse praegu valdkonna eest vastutava ministri määrusega muudetava justiitsministri 22. aprilli 2013. a määruse nr 13 „Vanglaametnike ja vanglas töötavate riigiametnike töötasustamine“ muutmise valdkonna eest vastutava ministri käskkirja tasandile. Muudatuste mõju on positiivne, selle tulemusel väheneb töökoormus, mis kaasneb õigusaktide menetlemisega. Vanglaametnikke muudatus sisuliselt ei mõjuta, kuivõrd isikute õiguste vaatest ei ole vahet, millise tasandi õigusaktiga täpsemad korrad on kehtestatud.

Eelnõu punktiga 43 ühtlustatakse õigusaktides kasutatavaid termineid ja vanglaametniku palgamäärade kehtestamisel arvesse võetavate asjaolude hulgast arvatakse välja õhtusel ajal töötamine. Muudatusel on positiivne mõju, kuna õigusaktist jäetakse välja termin, mida enam ei kasutata, ja see tagab suurema õigusselguse.

Punktide 44 ja 45 muudatused puudutavad õppima suunatud ametniku palga säilitamist. Punkti 43 muudatuste tulemusel tekib võimalus säilitada palk vähemalt 75% ulatuses. Muudatus

mõjutab õppima suunatud ametnikke. Muudatus ei halvenda õppima suunatud ametnike olukorda automaatselt, kuid muudatuse mõju võib avalduda siis, kui piiratud eelarvevahendite tingimustes otsustab valdkonna eest vastutav minister palga säilitamise senisest väiksemas ulatuses. Ka sel juhul ei puuduta muudatus kõiki õppijaid, vaid üksnes väikest osa, kelle põhipalga hulka kuulus nt relvastatud üksuse ülesannete, saateülesannete täitmise või ametiabi andmise ülesanded. Neid ülesandeid õppetöö ajal täita ei saa, millest tulenevalt võib säilitada palga ka vähema kui 100% ulatuses, kuid vähemalt 75% ulatuses. Muudatus ei mõjuta ametnikke, kes on juba õppima suunatud või õpivad 2026. a 1. jaanuari seisuga (p 51). Eelnõu punktiga 45 täiendatakse kehtiva seaduse § 136⁴ uue lõikega 2, millega antakse valdkonna eest vastutavale ministrile õigus täpsustada tingimusi ja korda õppetöö ajal palga säilitamiseks. Teisena täiendatakse § 136⁴ lõikega 3, mis võimaldab sõlmida halduslepingu Sisekaitseakadeemiasse suunatud ametnikuga, kellele õppetöö ajal on riigieelarve arvel makstud palka. Vanglateenistuse kolledži õppetöö kestab kolm aastat ja seetõttu on riigieelarve vahendite otstarbeka kasutamise huvides sätestada ametniku kohustus olla teenistuses kuni kolm aastat pärast õppe lõppu. Muudatus mõjutab vanglateenistuse kolledžis õppijaid, kuid mõju võib pidada väikeseks. Õppe vältel on inimesel olemas sotsiaalsed tagatised, sh palga säilitamine, majutus jms. Õppija ei maksa õppe eest. Põhjendatud on, et kui inimene on saanud tasuta hariduse, saab talle määrata lepingu siduvusaja jooksul (kuni kolm aastat) teenistuses olemise kohustuse. Muudatus võib motiveerida õppe lõpetanud ametnikke olema teenistuses pikemat aega, mis on ka olnud vanglaametniku väljaõppe üks eesmärkidest. Seega aitab muudatus kaasa sisekaitselise õppe eesmärkidele.

Eelnõu punktiga 46 täiendatakse § 137 lõiget 1¹, et täpsustada vanglaametniku töö- ja puhkeaja korraldust. Vanglaametnikele ei kohaldata avaliku teenistuse seaduse § 41 lõigetes 1–3 sätestatud piiranguid seoses igapäevase ja iganädalase puhkeajaga tingimusel, et töötamine ei kahjusta vanglaametniku tervist ja ohutust. Sätestatakse, kui pikk peab puhkeaeg olema. Muudatus on positiivne, sest see lihtsustab töökorraldust. Lisaks ühtlustab muudatus eriteenistustele kehtivat regulatsiooni, sama puhkaeg on määratud politseiametnikele PPVS § 76 lõikes 7. Sarnasemad alused aitavad kaasa sarnase laadiga tööd tegevate ametnike (avaliku teenistuse eriliikide) ühetaolisele kohtlemisele. Negatiivset mõju ette näha ei ole, sest ametnikele peavad jätkuvalt olema tagatud piisav puhkeaeg ja muud tagatised.

Eelnõu punktiga 47 täpsustatakse vanglaametniku ületunnitöö vaba ajana kompenseerimist ja sätestatakse sama põhimõtte nagu avaliku teenistuse seaduse § 39 lõikes 6. Selle kohaselt antakse ametnikule ületunnitöö korral ületunnitööga võrdses ulatuses vaba aega. Säilib võimalus hüvitada ületunnitöö rahas. Otsuse selle kohta, kumba kompenseerimismehhanismi kasutada, teeb lähtuvalt teenistuslikest huvidest vangla, kuna vanglatöö eripära arvestades ei ole võimalik jätta valikuõigust vanglateenistujale. Muudatuse mõju on väike, sest tagatud on jätkuvalt samal põhimõttel kompenseerimine nagu mujal avalikus teenistuses. Samas on vanglateenistusel võimalik arvestada teenistuslike huviseid, sest vangla peab tagama ööpäevaringse tõrgeteta töö.

Eelnõu punktiga 48 tuuakse justiitsministri 22. aprilli 2013. a määruse nr 13 „Vanglaametnike ja vanglas töötavate riigiametnike töötasustamine“ regulatsioon valves olemise eest lisatasu maksmise korra ja juhtude osas valdkonna eest vastutava ministri käskkirja tasandile.

Muudatus on positiivne, sest selle tulemusel väheneb töökoormus. Samas ei mõjuta asjaolu, millise õigusaktiga on kord kehtestatud, isikute õigusi.

Eelnõu punktiga 49 ühtlustatakse § 144 regulatsioon eriteenistuste regulatsiooniga PPVS § 57 lõikes 4, mille alusel teatatakse politseiametnikule tema nõusolekuta üleviimisest üks kuu ette. Muudatuse tulemusel teatatakse vanglaametnikule tema üleviimisest üks kuu ette. Seni tuli vanglaametnikule tema üleviimisest anda teada kaks kuud ette. Muudatus on vangla töökorralduse vaatest positiivne, sest avaliku halduse ülesande täitmine eeldab senisest kiiremat reageerimist muudatusvajadustele. Üleviimise puhul ei ole tegu olukorraga, kus inimesel oleks tingimata tarvis sellest teada kaks kuud ette. Selle käigus ei vahetu töö asukoht ega muud tingimused, mis võiksid vajada pikemat ettevalmistusaega. Muudatuse mõju vanglaametnikele on pigem väike. Sisuline mõju ametniku jaoks seisneb üleviimises, mitte aga selles, kui pikalt on see talle ette teada. Üks kuu on ametniku jaoks piisav võimalike vajalike ümberkorralduste tegemiseks.

Eelnõu punktiga 50 tunnistatakse kehtetuks kehtiva seaduse § 144 lõige 1¹, mis näeb ette nõusolekuta üleviimisest etteteatamise tähtajast puudu jäänud tööpäevade eest senise palga maksmist. Regulatsioon ühtlustatakse eriteenistuste regulatsiooniga politsei ja piirivalve seaduse §-s 57, mis taolist hüvitist ette ei näe. Vanglaametniku nõusolekuta üleviimise korral säilib VangS § 144 lõike 2 kohane tagatis, mis näeb ette senise palga säilitamist kolme kuu jooksul, kui palk uuel ametikohal on väiksem vanglaametniku senisest palgast. Muudatus ei avalda praktikas olulist mõju, sest vanglaametnikule seadusest tulenev tagatis säilib. Seega ei halvene ametniku olukord tagatisega kaetud perioodi vältel, samuti võrreldes nt politseiteenistuses olevate ametnikega.

Taustakontrolli muudatusega seotud mõjud

Eelnõuga laiendatakse taustakontrollile alluvate isikute ringi. Edaspidi võib taustakontrolli teha ka nende isikute suhtes, kellega vangla territooriumist väljaspool kohtumisele lubamist kinnipeetavale vanglaväliste suhete säilitamise eesmärgil otsustatakse. Muudatus puudutab näiteks isikuid, kellega kohtumist lubatakse lühiajalisel väljasõidul või VangS § 22 lg 1 p-s 2 sätestatud soodustusena. Taustakontrolli tehakse ainult nende isikute kohta, kellega kohtumise eesmärk on vanglaväliste suhete hoidmine (VangS § 23), eeskätt mõeldakse perekonnaliikmeid. Näiteks juhul, kui kinnipeetav läheb kohtumisele väljaspool vanglat muul eesmärgil – tööle, õppeasutusse vms –, taustakontrolli ei tehta.

Muudatus ei piira kinnipeetavate õigust säilitada sidemeid lähedastega, vaid lisab turvalisuse tagamiseks täiendava kontrollimeetme. See toetab usaldusväärselt sotsiaalsete sidemete hoidmist ja taasühiskonnastamist. Vanglatele lisandub koormust taustakontrollide tegemisel, kuid muudatus aitab vältida hilisemaid intsidente ja suurendab seeläbi töö efektiivsust. Nagu ka teiste taustakontrollile alluvate isikurühmade puhul, teavitatakse neid taustakontrolli tegemisest. Taustakontrolli raames töödeldakse andmeid samas ulatuses, kui vanglasisese kokkusaamise puhul. Juhul kui vanglal on taustakontrolli tehes kahtlus, et isikuga kohtumine

võib ohustada karistuse täideviimise eesmärke või vangla julgeolekut saab ta keelduda kinnipeetava lubamist kohtumisele.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seadustes muudatuste tegemisega kaasnevad muudatused asutuste (peamiselt vanglate) töökorralduses. Muudatused ei eelda suures mahus tegevusi, mis väljuksid tavapärase töö raamest. Mõningad töökorralduse muudatused on vanglate töös aastate jooksul olnud tavapärased ja eelnõuga tehtavad muudatused ei eelda mahukaid ümberkorraldusi. Muudatuste tegemisel on arvesse võetud vanglate ettepanekuid ja tehnilisi arendusi, mistõttu on muudatustest teadlikkus valdkonniti olemas ja vanglate struktuuriüksused on eelnõu valmimise käigus nende muudatustega ka arvestanud.

Kinnipeetava rahaliste vahendite arvestussüsteemi vangiregistriga integreerimisega seotud muudatused on tehnilist laadi. Muudatuse tulemusel kaob üks andmekogu, ametnikud ei pea enam edaspidi tööks kasutama kahe eraldi registri andmeid ja see muudab tööprotsessid sujuvamaks. Kinnipeetavaid ega teisi isikuid muudatus ei mõjuta.

8. Rakendusaktid

Eelnõu jõustumisel seadusena on vaja muuta järgmisi õigusakte:

- 1) justiitsministri 6. detsembri 2001. a määruse nr 92 „Tallinna Vangla põhimäärus“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 18.07.2025, 6;
- 2) justiitsministri 6. detsembri 2001. a määruse nr 87 „Tartu Vangla põhimäärus“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 18.07.2025, 8;
- 3) justiitsministri 13. juuni 2006. a määruse nr 87 „Viru Vangla moodustamine ja põhimäärus“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 18.07.2025, 9;
- 4) justiitsministri 5. septembri 2001. a määruse nr 44 „Järelevalve korraldus vanglas“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 18.07.2025, 3;
- 5) justiitsministri 31. detsembri 2012. a määruse nr 67 „Indikaatorvahendi kasutamise ning kriminaalhooldusalusel esinenud alkoholi või narkootikumide tarvitamisele viitavate tunnuste protokoll vormi kehtestamine“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 03.01.2013, 4;
- 6) justiitsministri 23. juuli 2013. a määruse nr 26 „Vanglateenistuse ametnikule esitatavad nõuded, nõutele vastavuse hindamine ning vangla direktori värbamine ja valik“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 20.06.2025, 14;
- 7) justiitsministri 30. novembri 2000. a määruse nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 26.03.2025, 7;
- 8) justiits- ja digiministri 23. detsembri 2024. a määruse nr 31 „Taustakontrolli tegemine“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 18.07.2025, 4;

9) Vabariigi Valitsuse 1. märtsi 2018. a määruse nr 19 „Kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusosaluste andmekogu põhimäärus“ redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 21.03.2025, 29.

Eelnõu jõustumisel seadusena muutuvad kehtetuks järgmised õigusaktid:

1) justiitsministri 7. mai 2004. a määrus nr 37 „Kriminaalhooldusametniku täiendavate kvalifikatsiooninõuete kehtestamine ning tööülesannete loetelu, mille täitmisel ei pea ametnikul olema vastavat rakenduslikku või akadeemilist kõrgharidust“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 20.06.2025, 11;

2) justiitsministri 15. juuli 2009. a määrus nr 29 „Kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteemi asutamine ja selle pidamise põhimäärus“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 21.03.2025, 2;

3) Vabariigi Valitsuse 11. juuli 2013. a määrus nr 116 „Vanglaametniku teenistuskäigu määrus“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 12.07.2013, 42.

4) Vabariigi Valitsuse 28. juuni 2007. a määrus nr 182 „Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 13.12.2024, 4.

Eelnõu jõustumisel seadusena tunnistatakse kehtetuks järgmised õigusaktid:

1) justiitsministri 24. jaanuari 2007. a määrus nr 5 „Tallinna Vangla teenistujate koosseis“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 20.06.2025, 2;

2) justiitsministri 26. mai 2008. a määrus nr 25 „Tartu Vangla teenistujate koosseis“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 20.06.2025, 3;

3) justiitsministri 26. märtsi 2008. a määrus nr 11 „Viru Vangla teenistujate koosseis“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 20.06.2025, 4;

Vastavad rakendusaktide kavandid on lisatud seletuskirjale (lisa 2).

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras, kuna tehtavate muudatuste puhul tagab üldine *vacatio legis* adressaatidele piisava aja regulatsiooniga tutvumiseks ning oma tegevuste planeerimiseks.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu ning arvamuse andmiseks Riigikohtule, Andmekaitse Inspeksioonile, Eesti Advokatuurile, Õiguskantsleri Kantseleile, Riigiprokuratuurile, Tallinna Ringkonnakohtule, Tartu Ringkonnakohtule, maa- ja halduskohtutele, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Sisekaitseakadeemiale ja vanglatele.

Algatab Vabariigi Valitsus 23. oktoobril 2025. a

Vabariigi Valitsuse nimel

(allkirjastatud digitaalselt)

Heili Tõnisson

Valitsuse nõunik